KDO IZ MENE POJE:
LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 7 Jesenice, februarja 1972

dr. France Prešeren

Pevcu

Kdo zná
noč tèmno razjásnit, ki táre duhá!

Kdo vé
kragúlja odgnáti, ki kljuje srcé
od zore do mraka, od mraka do dnè!

Kdo uči
izbrisat 'z spomina nekdánje dni,
brezúp prihódnjih odvzét spred oči,
praznôti ubežáti, ki zdanje mori!

Kakó
bit hočeš poet in ti pretežkó
je v prsih nosit al pekèl al nebó!

Stanú
se svôjega spómni, trpi brez mirú!

Bertolt Brecht

Igralka v eksilu

Posvečeno Heleni Weigel

Ta hip se šminka. V beli
garderobi
sklonjena sedi na revni
pručki
z rahlimi potezami
pred ogledalom
nanaša šminko si
skrbno odstranjuje
si z obličja
sleherno posebnost:
najrahlejše občutje
ga bo spremenilo. Pri tem
ji padajo ramena
žlahtno drobna
rahlo naprej. Tako
kot pri ljudeh, ki
delajo trdó. Oblečena je
v grobo bluzo
z zakrpanim rokavom. Copate
še stoje na mizici
pred njo.
Ko je gotova
zaskrbljeno vpraša
če bobni so že tu
potrebni
za posnemanje topov
in če velika mreža
že visi. Potem
se dvigne
postava majhna
a bojevnica velika
si natakne copate
iz ličja, da
bi prikazala
boj ribiških žena
iz Andaluzije
boj proti generalom.

Odrska osvetljava

Daj nam vendar tuči
na oder, osvetljevalec!
Kako moremo mi
igropisci in igralci
pri poltemi
odsvitati resničnost sveta?
Somračni mrak
uspava. A mi potrebujemo
budnost
da, čuječnost gledalcev.
Pusti jih
sanjati v svetlobi!
Zato nekoliko teme
proč
vse potrebno
lahko nakaže mesec
ali prižgane svetilke.
Tudi naša igra
zmore napraviti dnevni čas
razpoznaven
kadar je potrebno. O ve-
černih goljavah
je véliki elizabetinec
napisal verze, ki jih
ne doseže noben osvetljevavec
niti
sama goljava ne! Torej osvetli
kar smo z delom
ustvarili, da bo
gledavec
mogel videti
kako užaljena kmetica
sedi na tavastlandskih tleh
kakor na svojih.

Rekviziti Weiglove

Kot sejalec prosa za svoje
poizkusno polje
izbira najtežja zrna
in za pesem
pesnik najbolj izbrane
besede, tako
izbira ona predmete, ki
spremljajo
njene like čez oder:
cinasto žico, ki jo
mati Korajža zatika
v gumbnico
mongolskega suknjiča
partijsko knjižico
dobrotljive Vlasove
in ribiško mrežo
neke druge, španske matere
ali bakreno posodo
Antigone, nabirajoče prah
nezamenljivo
že natrgano torbo delavke
za sinove letake
in denarnico
razvnete marketenderice:
vsak predmet
njenih rekvizitov
je izbran: zaponke
in jermeni
in cinaste posode
in vreča za krogle
in izbran je
kopun in kolec, ki na koncu
starko v povodec zavrtlji
ali deska, na kateri
baskovska žena
mesi kruh
ali sramotilna deska
z luknjami za roke
na hrbtu Grkinje
ali lonec za mast
ruske žene, majhen
v šapah policista. Vse
izbrano po dobi in
namenu in lepoti
z očmi izvedenke
in rokami poznavalke, ki
mesi kruh
plete mrežo
ali kuha juho
resničnosti.

(Prepesnil M. Klinar)

HELENA WEIGEL (1900—1971), soproga velikega nemškega pesnika in pisatelja ter doslej največjega nemškega dramatika in osnovatelja epskega gledališča, je leta 1933 emigrirala in skupaj z Brechtom bila protifašistični boj na področju dramske umetnosti in za socialistično revolucijo. Leta 1948 je skupaj z Brechtom osnovala v glavnem mestu nemške demokratične republike v (vzhodnem) Berlinu najbolj slavno nemško gledališče vseh časov »Berliner Ensemble«, ki je zaslovelo s svojimi gostovanji po vsem svetu in je gostovalo tudi v Ljubljani nekaj mesecev pred smrtjo Helene Weigel, ki je postala po Brechtovi smrti (1956) voditeljica tega ansambla. Pričakovali smo, da bo nastop »Berliner Ensambla« posnela tudi naša televizija in ga posredovala slovenskemu občinstvu, pa se žal to ni zgodilo (?), saj je nastop tega berlinskega gledališča z velikim uspehom predvajala televizija v ZDA. Mimo tega je Helena Weigel do svoje smrti nesebično pomagala graditi stavbo nemške socialistične kulture in umetnosti. Bila je ustanovni član Akademije umetnosti v NDR, profesorica, ki je vzgajala nove nemške gledališke igralce, nesebično in z veliko ljubeznijo pa je pomagala tudi amaterskim delavskim gledališčem in bi kot taka lahko služila za zgled poklicnim režiserjem in gledališkim umetnikom tudi pri nas. Njeno igro smo videli tudi v filmu 'Mutter Courage' (Mati Korajža). Lani je ta velika igralka — umetnica in komunistka — zaključila svojo pot, zvesta do konca svoji socialistični umetnosti in boju nemškega ter mednarodnega delavskega razreda. V tem je podobna našemu velikemu gledališkemu umetniku in vzgojitelju Stanetu Severju, ki mu posvečamo to številko 'Listov'.

Miha Klinar

V 7. številki LISTOV sodelujejo:

Vladimir BRUN, Valentin CUNDRIĆ, Benjamin GRACER, Miha KLINAR s svojimi lastnimi pesmimi in prevodi Berltota BRECHTA, Janko MESSNER, Črtomir SINKOVEC in Slavko TARMAN.

Slavko Tarman

Stane Sever igralec svetovnih kvalitet

»GREM, DA ZGORIM KOLIKOR MOGOČE SVETLEJE IN DA KOLIKOR MOČ GLOBLJE POSVETIM V TEMO ŽIVLJENJA.«

MAKSIM GORKI

»Glavne vloge, Hamleta, Polonija, kraljico Gertrudo in Ofelijo, so igrali v dveh zasedbah. HAMLETA sta kreirala JAN in SEVER. JAN ga je igral z ostrino človeka, ki se bije z impulzivnimi gestami in močno izraženo mimiko zoper sebi sovražne sile. Tako je bila njegova kreacija sicer nadvse gibka, toda notranje manj človeško tragična in ne do kraja prepričevalna. Priznati pa je treba, da je JAN v poznejših nastopih poglabljal svojo igro in ji dajal večjo dognanost.

HAMLET, ki ga je kreiral SEVER, je bil poln človečene širine, ki je žarela iz njega s tako silo, da je vplivala na celoten potek drame. Tu zadržanost, tam izbruh, mimika, vse je sličilo oblaku, ko skriva v sebi pretnje in poblíske. Jasna in smiselna logika govora, ko je zares beseda bila prilagojena kretnji in kretnja besedi, to je bila odlika Severjevega igranja.»

(France Onič: »V Hamletu se zgoščujejo in lomijo nove usode človeštva.« Ljudska pravica, 18. aprila 1948)

»Glavno vlogo BLAZIJA COUTUREJA, je izoblikoval STANE SEVER. Ta nadarjeni igralec se nam je sicer kot uporabna in nadarjena moč razodel že v nekaterih delih z manjšimi, lepo uspelimi kreacijami. Tokrat pa je bil postavljen pred ognjeni krst, kajti vloga BLAZIJA spada nedvomno med najdelikatnejše in najobčutljivejše vloge, kar jih je kdaj napisalo pero svetovnih dramatikov. In SEVER je preskušnjo prestal tako odlično, da ga bomo morali v bodoče šteti brez pridržkov med najprominentnejše, vodilne moči v našem dramskem ansamblu.«

(Kritika »ASMODEJA« v »SLOVENSKEM DOMU« 23. februarja 1940, LJUBLJANA)

»Tako smo ob letošnji premieri OTHELLA, vendarle z veliko vero in veseljem dočakali izjemno doživetje. V glavni vlogi je nastopil SEVER, ki je že nekaj sezon nazaj dokazal, da je med mlajšo generacijo naše Drame njena najboljša moč. SEVER iz vloge v vlogo raste ter se dviga v velikega interpreta.

Sinočnji SEVERJEV nastop v vlogi JAGA v OTHELLU je potrdil, da je umetnik širokih sposobnosti in na svetovni ravni. Osrednje slovensko gledališče si lahko šteje v veliko srečo, da imajo zopet enkrat mladega igralca, ki se je v težki vlogi tako prepričljivo in prodorno uveljavil.

Naj omenimo troje značilnosti v okviru velikega SEVERJEVEGA uspeha v vlogi JAGA. Le malokdo je do danes na Slovenskem tako suvereno obvladal zase ves odrski prostor in si ga tako temeljito podredil svoji igri.

Slikovitost, razsežnost in globina prostora so igrali ob SEVERJU tako, da je bil vsak njegov prizor prava slika odnosno arhitektonska zgradba zase.

SEVER je v sami igri z nekakšno grozno lahkoto poustvarjal JAGA ter se gibal z njim med satanstvom in zverstvom, ožarjenim z eleganco renesančnega svetovljana. Kadar pa se je za hip ustavljal nad lastnimi dognanji o nedoslednostih in nasprotjih, je skoraj grozno mirno lebdela nad vsem dogajanjem tista zadržana napetost in tragičnost, ki razjeda in ruši temelje lastnih in tujih dognanj ter spoznanj.«

(»PONOVITEV OTHELLA — VELIK SEVERJEV USPEH«, SLOVENSKI DOM — Gledališka kronika, 21. februarja 1941, Ljubljana)

»Uspeh slovenskih gledaliških umetnikov je neizpodbiten. Priznan in potrjen je bil ne samo pred domačim občinstvom v Ljubljani, Sarajevu in Beogradu, ampak tudi na večdnevnem gostovanju po Češkoslovaški in Poljski.

Z eno besedo — slovenska interpretacija KRALJA LEARA je izjemno in vznemirljivo doživetje. Njeno izjemnost dokazujejo jasnost, perfekcija in kristalna čistost, redek in poučen primer studioznega kolektivnega prizadevanja.

Ob vsem tem je brezprimerni STANE SEVER ustvaril toplo, plemenito in humano varianto novega LEARA, prav zato je njegov LEAR dovolj miselno globok, trpek in grenak.«

(D. MIHAJLOVIĆ: »SHAKESPEARE V SARAJEVU IN BEOGRADU«. BEOGRAD — 1965)

»S priznanjem in veseljem ugotavljamo — slovenski KRALJ LEAR je s številnimi elementi moderna, pogumna predstava, predvsem zato, ker so se v nji naravnost asketsko odpovedali vsem zunanjim učinkom, ki ponavadi zakrivajo filozofski smisel drame. Prehod iz razkošja v bedo, iz kraljevega sijaja v starčevsko nemoč je zato manj oster, ker sijaja in razkošja ni bilo. Zato pa toliko močneje poudarja — po zgledu, ki je v današnji Evropi v modi — BECKETTIZEM, tragedije o jobovskih nesrečah kralja in njegovega paladina. Režiser MILE KORUN rešuje te probleme zelo čisto in komunikativno.

STANE SEVER je v naslovni vlogi ustvaril notranje obvladan in logičen lik: prehod od despotskega vladarja do brezmočnega, nesrečnega starca je poln ekspresije in tragike. LEAR je sam kriv svoje usode, zato je mogoče še bolj grenka.«

(TRYBUNA LUDU, WARSZAWA 14. 11. 1965)

»Jugoslovani so za gostovanje po Poljskem vključili tudi dramo iz domačega repertoarja — »POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORJANSKI« slovenskega klasika avtorja IVANA CANKARJA. To je temeljno delo slovenske dramatike, vendar predelano v eksperimentalno, abstraktno obliko. Predelava je močno akcentirala grotesko moralne problematike. Odtrgala je dramo od stvarnih osnov klasičnega dela, posplošila vsebino v izven časovno razpravo med dobrim in zlim, med skušnjavo in odporom, med zlaganostjo in pohujšanjem. Vsekakor pogumni uprizoritveni poseg, kjer so spoštljivega klasika okrasili celo s stripteasom.

Pomanjkanje prostora nam ne dovoljuje omeniti vseh izvajalcev, ki zaslužijo pohvalo. Pohujšane Šentflorjance je vodil župan interpret SHAKESPEAROVEGA KRALJA LEARA, odlični igralec STANE SEVER, ki poseduje ogromno moč transformacije, njegove kreacije so na evropski ravni. Krivca pohujšanja in obenem očiščevalca, je igral izvrsten par MOJCA RIBIČEVA in POLDE BIBIČ.«

(»GOSTOVANJE LJUBLJANSKEGA GLEDALIŠČA«, EXPRESS WIECZORNY, WARSZAWA — 17. 11. 1965)

»V prvi plan je med izvajalci stopil STANE SEVER, v težki, odgovorni dramatični vlogi LEARA. Igral je v nekakšnem notranje pridušenem tonu. Jasno je pokazal, kako se pod nepričakovanimi udarci s strani hudobnih hčera v starcu vse zlomi. Globoko je znal pretresti celotni avditorij. Ob SEVERJEVEM LEARU ne bomo pozabili tudi NORCA, ki ga je odlično igral POLDE BIBIČ na meji med tragedijo in grotesko.«

(»LJUBLJANSKI KRALJ LEAR«, EXPRESS WIECZORNY, WARSZAWA 13. in 14. 11 1965)

»Slovenska predstava je nenavadno zanimiva — in to brez vsake pretirane vljudnosti do simpatičnih igralcev.

Vsi igralci igrajo zelo racionalno, brez naturalističnih detajlov, zbrani v besedi in kretnji. STANE SEVER kot KRALJ LEAR je ustvaril nepozaben mojstrski lik. Z višini košatega tirana prehaja na dno propada, vendar ves čas ohranja nekaj kraljevskega. V vsej zelo izenačeni skupini so z igralsko zrelostjo izstopali: JURIJ SOUČEK, RUDI KOSMAČ in POLDE BIBIČ. Jugoslovanski gostje so zasluženo poželi odobravanje v avditoriju.«

(»PRIJETNO PRESENEČENJE IZ SLOVENIJE«, ŻYCIE WARSZAWY, WARSZAWA 14. in 15. 11. 1965)

»Danes in jutri bo gost SNG iz Ljubljane z Brendana Behana komedijo TALEC. Irski pisatelj, ki je pred nedavnim umrl, je bil član skupine

ANGRY MAN, ki je najbolj živ odsev določenih umetniških gibanj avantgarde v modernem gledališču. Komedija TALEC je imela v Jugoslaviji izreden uspeh.

Režiser TALCA je MILE KORUN, najsposobnejši jugoslovanski gledališki režiser. Vse vloge, predvsem pa glavne, so bile odlično zasedene ter dovršeno kreirane. V prvi vrsti velja to seveda za PATA — STANETA SEVERJA in MEG DILLON — DUŠE POČKAJEVE. Res, srečen je lahko režiser, ki ima na voljo dva tako vrhunska igralca, ki poustvarjata s prirojeno intuicijo in iztisneta iz vloge vse, kar ta nudi in še veliko več! SEVERJEV PAT je bil s svojo usmerjenostjo, skoraj flegmatično odsotnostjo in navidezno neprizadetostjo tako prepričljiv in močan, kot je bila po drugi strani dognana MEG — DUŠE POČKAJEVE, vehementna in vulgarna, vendar nikoli niti za las preko stopnje, ki bi lahko odvzela temu liku človeško verjetnost.

Skratka, menimo, da bi irski avtor BEHAN zelo težko našel za svojega TALCA bolj izvirnega tolmača, kot je ansambel ljubljanske Drame.«

(IL PICCOLO — TRIESTE, 23. 5. 1964)

V svojem vseobsežnem igralskem repertoarju velja STANE SEVER za največjega interpreta Cankarjevih likov. Prav s Cankarjevimi HLAPCI je ponesel SEVER in ljubljanski igralski ansambel glas o slovenskem narodnem gledališču v svet.

Pariško občinstvo v gledališču SARAH BERNHARDT je leta 1956 prvič prisluhnilo tekoči slovenski govorici. Slovensko narodno gledališče tokrat prvič v svoji zgodovini nastopa pred izbranim svetovnim kritičnim avditorijem. Z uprizoritvijo Cankarjevih HLAPCEV v gledališču SARAH BERNHARDT na tretjem FESTIVALU NARODOV v Parizu, smo pravzaprav Slovenci praznovali rojstvo novega gledališkega naroda.

Še isti dan, 3. julija 1956, sta se pojavila dva odmeva na uprizoritev SNG v Parizu. Kritik GEORGES LERMINIER je v dnevniku »LE PARISIEN LIBERE« objavil naslednjo kritiko:

»Satira in pridiga, satira na neko dobo, ki velja za obdobja, pridiga, prežeta s plemenitim humanizmom po vzoru 19. stoletja, ki pa še danes učinkuje. V vsem tem je ibsenski drami IVANA CANKARJA uspelo prodreti. Kako pa naj bi se sploh upirali čudoviti interpretaciji ljubljanske gledališke družine? Nadrobno izpeljan realizem, ki gre prav do najmanjših odtenkov in poustvarja življenje s presenetljivo močjo, odrska postavitev, znamenita po natančni obdelavi in svojskem vzdušju Slavka Jana, spretna inscenacija Viktorja Molke, vse štejemo v prid uprizoritvi HLAPCEV.

Našteti velja vse igralce, tudi najmanjše vloge. STANE SEVER — JERMAN poděrtava brez pretiravanja mesijanstvo svoje stvaritve, je tip večnega upornika, ki ne bo nikdar v živečih ljudeh prepoznal podobe ČLOVEKA, o katerem sanja. PAVLE KOVIČ predstavlja grozljivega in prostaškega Komarja. MAKS FURIJAN je župnik s cesarsko in asketsko krinko. ANČKA LEVARJEVA je lepa in ganljiva LOJZKA.«

Kritiko za »LE MONDE« je napisal eden najbolj upoštevanih pariških kritičnih avtoritet — ROBERT KEMP, kjer pravi:

»Igralci SNG iz Ljubljane igrajo z zavzetostjo in žarom, igrajo v slogu ANTOINA. Izogibajo se vsakršnega deklamiranja in teže po naravnem podajanju. Dobili smo na razpolago povzetek petih dejanj drame »HLAPCI« v prevodu ge. SIDONIJE JERAS-GUINOTOVE.

HLAPCI so ljudje brez hrbtenice, ki poklekajo pred klerikalno stranko. Lutka kakršen je KOMAR, se vrže pred starim HVASTJO na kolena. Edino čisti in pogumni učitelj JERMAN ostane zvest svojemu prepričanju ter nadaljuje svoje poslanstvo. JERMAN je figura kot, da je v celoti vzeta iz ZOLAJA ali MIRABEAUJA. Le kako nas ta preproščina in vnema ne bi ganili! Saj nas celo prav močno pomladita . . .

To je delo, ki je bilo v začetku stoletja pod cesarjem Francem Jožefom, blazno drzno, nepremišljeno in kar moč nevarno! Prava plamenica, še dandanes lahno tli, kakor večna lučka.

STANE SEVER je bil v JERMANU boljši kot dober. Njegov blagi in preudarni nastop, lahno šepetanje, njegov mir in naposled njegova bolečina . . . Je pravi apostol, igra pristno in resnično. MAKS FURIJAN — ŽUPNIK, ti požene srh po hrbtu. Treba je imenovati vse po vrsti PAVLA KOVIČA, LOJZETA POTOKARJA, ANČKO LEVARJEVO, skratka igralski ansambel je izredno enovit.«

Ameriška gledališka revija »THEATRE ARTS«, pa je malo pozno objavila naslednji odmev s pariškega festivala izpod peresa ROSAMOND CILDER.

»Jugoslavija se je letos predstavila v gledališču SARAH BERNHARDT z dramo IVANA CANKARJA, vodilnega slovenskega dramatika ob prelomu stoletja. Njegova drama sega v splošni tok liberalizma, v tem primeru se liberalizem izraža kot upor svobodnjaškega, svobodno mislečega JERMANA zoper hlapčevsko miselnost.

STANE SEVER, vodilni igralec slovenskega narodnega gledališča, je igral JERMANA s prizadevno vnemo. To je njegovo tolmačenje vloge zavestno hoté ločilo od satiričnega zanosa večine ostalih. Množični prizori s skrbno izdelanimi individualnimi vlogami so bili opomin, da predstavljajo gledališče reforme ANTOINA, STANISLAVSKEGA in njunih posnemalcev, tudi še danes prevladujoč vpliv na mnogih odrih.«

(ROSAMOND CILDER: »THE PARIS FESTIVAL — TOWARD THEATRE OF THE NATIONS«, THE THEATRE ARTS, OCTOBER 1956, NEW YORK)

Objektivno vrednotenje igralske moči STANETA SEVERJA, se nam razodeva tudi v tej inozemski sodbi MARIE LOUISE BABBET o naših HLAPCIH v PARIZU:

»Jugoslovani so nam po zaslugi SNG iz Ljubljane dali pravo gledališko lekcijo. IVAN CANKAR je znal napraviti iz svojega dela nekakšno epopejo, pri tem postavljajoč svobodo duha nasproti vsem, ki se podrejajo zahtevam dneva in se ponižujejo na stopnjo hlapcev.

Skupina SNG iz Ljubljane se je v tem delu znašla s presenetljivo naravnostjo. Avditorij je hitro pozabil na neizrazito sceno in na srednje učinkovito osvetlitev, ter se prepustil ritmu in toplini režije. Spontanost igralcev krije v sebi izredno dodelanost in vigranost ... Po kvaliteti ansambla in po skladnosti uprizoritve, nas je skupina SNG iz Ljubljane, spominjala igre črncev v delu »Porgy in Bess«. Če pa velja vendarle posebej poudariti kakšnega igralca, je to JERMAN — STANETA SEVERJA, ki je po našem mnenju čudovit po svoji transformaciji blagosti, preproste dobrote, prepričevanja in silovitega upora.

Reči je treba, da je in bo ta uprizoritev, ki je svojevrsten dokaz presnetljive življenjske moči slovenskega gledališča, ena najboljših predstav letošnjega tretjega pariškega festivala.

S tem postavlja jugoslovansko in slovensko gledališko umetnost med vrhove današnjega evropskega gledališča.«

(MARIE LOUISE BABBET: »OD SPANJEGA DILETANTSTVA DO JUGOSLOVANSKE DOGNANOSTI«, LA TRIBUNE DE GENÈVE, N° 163, GENEVE — 13. julij 1956, SWISS.)

Pa še argentinski glas o uspehu Drame SNG v Parizu.

»Slovenec IVAN CANKAR je drugi ibsenijanec in še bolj trdo udarja (kot Čeh Karel ČAPEK v svojem RAZBOJNIKU) s svojim bičem po hlapcih, ljudeh, ki so vedno pripravljeni privzeti lakajsko stališče, če jim to prinese kako korist. V tem delu utriplje spor kot v IBSENOVI KRIVULJI IN PREMI.

Slovenski dramski ansambel iz Ljubljane je bil najboljši na FESTIVALU NARODOV. Na festivalu v Parizu je sodelovalo 17 držav in bilo predstavljenih 27 dramski del. Žiriji FESTIVALA je predvsem ugajala intimnost, zadržana stilizacija in globoka izrazitost slovenskih igralcev, od katerih se je posebno odlikoval STANE SEVER. Njegova fotografija je bila tudi objavljena na letaku. Režiser SLAVKO JAN je ustvaril odlično plastičnost slik in luči.«

(ALFREDO DE LA GUARDIA: »USPEH SLOVENSKE DRAME V PARIZU«, LA NUEVA PATRIA, N° 138, AUGUST 31 1956, BUENOS AIRES, ARGENTINA)

Vsekakor je zanimiva kritika, ki jo je v kulturni rubriki oddajala radijska hiša RADIODIFUSION FRANÇAISE — PARIS, po nastopu našega ansambla na FESTIVALU.

»Prvega, drugega in tretjega julija 1956 so nastopili v pariškem THEATRE SARAH BERNHARDT ljubljanski dramski umetniki — člani slovenskega narodnega gledališča. V okviru III. mednarodnega FESTIVALA NARODOV so uprizorili CANKARJEVE — HLAPCE. To je bil prvi pariški gledališki večer v slovenskem jeziku. Slovenski igralci, ki so na FESTIVALU zastopali Jugoslavijo, so gostovali v PARIZU z izredno skrbno naštudirano in izvedeno predstavo. Uprizarjati HLAPCE je bila in bo zmeraj težavna stvar. CANKAR v tej drami obračunava s klavrnimi političnimi razmerami svojega časa. Nad to duhovno zakrnelo, nesproščeno množico, ki ji je avtor po pravici pljunil v obraz vzdevek HLAPCI, se po spoznanju dvigata oba protagonista te odrske

umetnine — župnik in Jerman. rPvi je pesimist in — kakor veliki inkvizitor Dostojevskega — ne veruje v občestvo svobodnih in pokončnih ljudi.

JERMAN — STANE SEVER je ogorčen človek, uporni človek — UN HOMME REVOLTÉ — v CAMUSOVEM pomenu besede. Dasi je JERMAN ob koncu drame, vsaj začasno osebno nalomljen ali vsaj v duhovni krizi, ki je ne kaže poenostavljati, vendar le do zadnjega ne obupa nad spoznano resnico, da je tudi ljudstvo poklicalo v svetlo mesto svobode, pravice in ljubezni.

JERMAN je tragični junak in celo ko na zunaj klone, nikakor ni slabič. Je pomenljiva in zapletena slovenska in cankarjanska figura. Režiranje HLAPCEV je zelo delikatna zadeva, pri kateri se je treba — četudi za ceno plastičnosti — izogniti sleherni enostavnosti. CANKARJEV jezik je vseskozi izbran in vznesen. JANOVA režija je po ubrani enotnosti brez dvoma uspela odlično. Igralci velikih in malih vlog so bili skoraj brez izjeme izvrstni in so častno zastopali slovensko gledališko kulturo. SEVER se je razvil v igralca evropskih kvalitet. Naj omenim pretresljivega Hvastja — Lojze Potokarja. Vloga JERMANA je najtrši oreh in glede nje si ne bomo najbrž nikoli edini. Župnik Maksa Furijana je odlična mojstrska kreacija. Zelo dober je Cesarjev KALANDER, Ančka Levarjeva in Edvard Gregorin potrjujeta priznan igralski talent. Vladimir Skrbinšek in Vida Juvanova sta dokazala zrelo igralsko kreacijo.«

(»UNE PIECE DE CANKAR A PARIS«, RADIODIFUSION FRANCAISE — PARIS, 8. JULI 1956)

NEUNICLJIVA MOČ IGRALSTVA

Igralec in umetnik STANE SEVER je do zadnjega vztrajal v svojem poslanstvu. Z »GLEDALIŠČEM ENEGA« je želel uresničiti pozabljeno geslo: »UMETNOST LJUDSTVU«. Zadnja leta se je umetnik SEVER vse bolj zapletel v mučen boj, iz katerega ni našel drugega izhoda kakor — GLEDALIŠČE ENEGA. Vse svoje plodno igralsko življenje, je SEVER poklonil boginji TALIJI.

SEVERJEV ustvarjalni zanos je danes še neizmerljiv.

Kaj je izgubila slovenska gledališka publika s prerano smrtjo umetnika STANETA SEVERJA? Ostajamo nemi — ker odgovora ni! Morda leži delni odgovor v izjavi akademika dr. prof. BRATKA KREFTA v knjigi »POSLANSTVO SLOVENSKEGA GLEDALIŠČA«, ko vrednoti in primerja izvajalce HAMLETA v izvedbah gostujočih angleških gledališč OLD VIC, THE ENGLISCH PLAYERS in DUBLIN GATE THEATRE, s slovenskimi stvaritvami.

»Trikrat so nam doslej angleški igralci pokazali, kako uprizarjajo in tolmačijo HAMLETA. Lani smo sploh prvič videli v Ljubljani gledališče OLD VIC iz Londona, ki velja zaradi svoje tradicije za osrednje angleško gledališče. V OLD VICU se še zmeraj križata dva sistema — zvezdniški in ansambliski, vendar prevladuje zvezdniški sistem enoletnega ali dvoletnega angažiranja vidnih igralcev za pogodbeno določene vloge ...

Toda važnejše kot vse to — je žalostno (prav »slovensko«) dejstvo, da kritika ni znala omeniti razen ROGOZOVEGA-HAMLETA in OFELIJE-WINTROVE, nobenega drugega slovenskega igralca in igralke. Uprizoritve HAMLETA spadajo vendar ne le med vrhunske stvaritve slovenske gledališke umetnosti, temveč so tudi zgovoren dokaz o razvoju gledališke umetnosti, ki je že med obema vojnama z marsikakšno uprizoritvijo dohitela evropsko gledališko umetnost in tudi danes hodi z njo vštric ...

Poklonstvo pred tujim je še vedno precej v modi, kar je tipičen izraz provincializma. LEVARJEV kralj KLAVDIJ (v sezoni 1941/42) je vsekakor večja umetniška stvaritev, kakor je bil kralj OLIVERA NEVILLA, ki je celo nekoliko enostransko poudarjal le zločinca in sladostrastnika. Medtem ko je bil LEVAR tudi prebrisan, umen in kovaren vladar, ki se je na koncu ujel v lastne mreže. LEVAR je bil poleg tega polnejši lik in SHAKESPEARU bližji, čeprav ni bil zaradi tega nič manjši zločinec. Kralj KLAVDIJ MILANA SKRBINSKA in STANETA SEVERJA je bila umetniško močnejša stvaritev kot oldvikovska. SKRBINŠEK in SEVER sta imela nekaj demonskega v sebi, medtem ko je bil KLAVDIJ — OLIVERA NEVILLA le bolj kriminalen tip v prusko-carski uniformi. NEVILLE po svoje artistično vestno izoblikovan, je prav zaradi koncepta in manjše kreativne moči vidno zaostajal za LEVARJEM, SKRBINSKOM in SEVERJEM.

Ali pa SEVERJEV — LEART, ki predstavlja ustvaritev, vredne posebnega eseja.

Ob SEVERJU je oldvikov LEART — JOHNA HUMPZHRYA čisto zbledel.

Razmišljati in pisati bi moral sedaj tudi o številnih slovenskih HAMLETIH od BORSNIKA, NUČIČA, ROGOZA, KRALJA, DEBEVCA do JANA in SEVERJA, toda to presega moj zapis. Tudi med njimi so bile stvaritve, ki jih niti NEVILLOV — HAMLET ni zasenčil in potisnil v ozadje, kakor je morda mislila ta ali ona provincialno-snobistična in birokratsko-parvenijska glava, ki se rada velikokrat brez premisleka klanja vsemu tujemu ...

Slovenski gledališki umetnik je od BORSNIKA do CESARJA in SEVERJA ustvaril pomembne umetniške like in to ne le pri CANKARJU in SHAKESPEARU ...«

(DR. PROF. BRATKO KREFT: »POSLANSTVO SLOVENSKEGA GLEDALIŠČA«, p. 42—107, LJUBLJANA MGL — 1960)

Izredno pomembna je odmevnost SEVERJEVIH nepozabnih kreacij, na dubrovniških letnih igrah. Naj citiram spremni dopis (ta se nahaja v zapuščini družine SEVER v Ljubljani, op. pisca):

Dubrovnik, 23. I-1961

Dragi Stane

slobodan sam da ti i za ovu sezonu ponudim ulogu kralja u Shakespearovem HAMLETU. Uvjeren sam da ćeš našu ponudu prihvatiti i opet se pojaviti na Lovrjencu sa tvojom izvrsnom kreacijom, koja je naišla na najbolje kritike sa svih strana, a što je velika želja svih nas.

Usput ti napominjem da sam upravo ovih dana primio pismo od sekretara Finskog ITI iz Helsinkija, koji mi pored ostalih sjećanja na Dubrovnik i naše predstave piše doslovno:

»Vaš kralj u Hamletu je najbolji u današnjoj Evropi«.

Molim te da mi što prije javiš tvoj načelni pristanak, kako bismo u što skorije vrijeme mogli sklopiti ugovor ...

Očekujući tvoj pozitivni odgovor najsrdačnije te pozdravljam.

Josip Depolo l. r.
direktor
DUBROVAČKE LJETNE IGRE
DUBROVNIK

»SEVERS KING IN SHEKESPEARE'S HAMLET IS THE BEST IN TODAY'S EUROPE«.

(DR. PROF. T. I. WOURENRINNE SECRETAIRE GENERAL, INTERNATIONAL THEATRE INSTITUTE HELSINKI, JULY 24 th 1960, HELSINKI-SUOMI)

V svojem vseobsežnem igralskem opusu, (gledališče, radio, film in televizija) velja STANE SEVER do danes za največjega interpreta na Slovenskem. Prav s CANKARJEVIM JERMANOM, je SEVER ponesel glas o slovenskem narodnem gledališču v PARIZ — stičišče evropskih kultur.

Se in še bi lahko naštevali številne odmeve doma in v tujini, ob njegovih enkratnih umetniških stvaritvah. Neizprosna smrt nam je iztrgala SEVERJA — umetnika, gledališkega ustvarjalca evropskega in svetovnega formata.

STANE SEVER je ustvarjal in vršil svojo igralsko ter človeško dolžnost do zadnje izgovorjene besede. Svoji moči igralstva se ni mogel upreti. In kot pravi ROMAIN ROLLAND: »MOJE ŽIVLJENJE JE BLISK — IZGUBIM GA — JAZ SEM DOBIL«, tudi umetnik STANE SEVER ni mogel drugače. Delal in ustvarjal je do konca svoje bogate ustvarjalne poti.

Janko Messner

SKURNE STORIJE

Badgasteinski protokoli

Badgastein — kakšen čar svetovljanstva v besedi!

Zmes sladkobne legende o ranjenem jelenu (ki ga je prvi ozdravel, ko se je nažlampal iz toplega vrelca), secesijskih vil in bahavega empira, skrbno vdelanega v apartmaje razkožnih hotelov, kjer si podaja vrata, ‚haute volée' vsega sveta.

Kolo družbenega razvoja pa se nikoli ne ustavi, tako se tudi v drugi avstrijski republiki ni, pa naj še tako škripije in omahuje: dandanašnji tudi poštarjem in železničarjem, snažilkam in profesorjem, da, celo kmetom omogočajo bolniške zavarovalnice kopanje v tej gorski kotlini. En sam pogoj je potreben: da te trga v križu, nogi ali roki, v vratu ali sploh povsod, in da ti zdravnik to trganje uradno potrdi s štampiljko in podpisom.

V jedilnici sta kaka dva ducata miz, pri vsaki čakajo štirje stoli na novi ‚turnus', na prebolevnike, paciente in — simulante.

»Ime, prosim. Soba številka štirinajst, skupaj s tem in tem. Čevlje sezujte, tam pred jedilnico so omarice, številka štirinajst. V sobo samo v copatah, obiski v sobi prepovedani, kosilo ob dvanajstih, večerja ob pol sedmih. Ob desetih so vežna vrata zaprta, nihče ne more več v hišo. Kopali se boste ob šestih zjutraj. Budil vas bo zvonec v sobi. Uprava vam želi uspešne kopeli . . .«

Pa si pribit za tri tedne. Pogledaš na uro: do kosila še trikrat po šestdeset minut.

Navdaja me notranji nemir, mešanica radovednosti in nekakšne sitne tesnobe pred nedoločenim, ko pomislim, kakšni le bojo moji tovariši pri mizi. Nedoumljivo, koga se pa pravzaprav že spet bojim, smešno vse skupaj, saj lezem proti petdesetim, vojsko imam za sabo, akcije in zapore, pa me mrcvari in mori že sama misel, s kom bom trikrat na dan prebil tiste pol ure pri mizi . . . Presenetljiva ta tvoja plahost še na stara leta, pomislim, kakor da brez nje in brez tistega dražljajskega napenjanja in skrbstva za stvari, ki jih še ni, ne moreš živeti. Potrpi, zabožjidel, saj ti ne uideta ne stol ne družba pri mizi, hišnega reda ne boš spremenil, pa če ti je prav ali ne, da te drži stol, ki si ga izbral prvi dan, prikljenjenega vse tri tedne. ‚Da ne nastane zmeda s prtički', je pojasnilo uprave okrevališča, ta že ve, kaj dela, pa jo malo boli, če jo na tihem kolneš s kasarno ali s čimerkoli.

Prva večerja. Običajno skrižno predstavljanje, rokovanje, ‚freut mich, Mahlzeit',[1] pritajeno pogledovanje izza trepalnic, kakšnih navad je pri mizi ta in drugi, previdno tipanje previdnih besed, prijazna, napeto vljudna in zadržana vprašanja, odkod je kdo, kaj je po poklicu.

Pri zajtrku naslednji dan je že več pogovorne snovi, saj se že lahko pozanimaš, kako je ta in drugi prespal prvo noč, obklej da mora v kopalnico in še kaj.

Pri kosilu tega dne pa si navadno že udomačen član te samogibno sestavljene, čisto naključne omizne družbe. Vprašanja in odgovori so zmeraj bolj samozavestni, neposredni.

»WAS UNTERRICHTEN SIE EIGENTLICH, HERR PROFESSOR?«[2]

Frau Burger ima koketne črne oči in rahel vabljiv smehljaček na skrbno obarvanih ustnicah. Tudi njenim negovanim trepalnicam ni mogoče odrekati vsaj nekaj čutne mikavnosti. Ženski je kakih štirideset let.

»SLOWENISCH UND DEUTSCH . . .«[3]

Strmi pogledi vsega omizja, kakor da sem jim vrgel vsakemu posebej nespodobno kvanto na krožnik. Molk.

»UND LATEIN,«[4] se spomnim še pravočasno zasilnega izhoda in trdno upam, da bo ta dostavek ublažil porazni vtis, ki sem ga po vsej podobi ustvaril s svojo ‚nespametno resnicoljubnostjo'.

Prepozno, glave so sklonjene.

No, lepo reč si si skuhal, zdaj te imajo, ne znebiš se več zagovorov in ugovorov, dokazovanja in razlaganja, pa si mislil, v Badgasteinu si boš oddahnil, tam ne boč čutil duševne stiske, tam ni nacionalne ozkosrčnosti, ni provincialne zabubljenosti, ni nacionalnih predsodkov. Sicer pa — saj se boš že kako zlizal iz te zadrege, ni treba takoj klecniti, saj imaš vendar sodnika ob sebi, študiranega Avstrijca z družbeno veljavo, sobni tovariš ti je, pa te menda ne bo pustil na cedilu.

»JA, WAS SAGEN SIE, HERR PROFESSOR, DAS MIT DEN SLOWENEN DA UNTEN IN KÄRNTEN WIRD SICH JA OHNEHIN BALD AUFHÖREN?«[5] se tedaj oglasi sodnik. Njegove svetle oči nemirno zaplavajo za debelimi stekli črno uokvirjenih naočnikov.

»Bojim se, da imate prav, Herr Doktor,« odgovorim z glasom, zlomljenim od strahu in slabo prikrite razdražljivosti, in kar čutim, zdaj zdaj si bova skočila v lase in ženski naju bosta končno mirili, češ saj se ne splača prepirati zaradi takšne malenkosti in tako naprej, saj smo vendar na oddihu v Badgasteinu in tako naprej.

»Germanizacija slovenskega življa na Koroškem je gospodarsko-socialni in psihološko-moralni proces, ki ga Slovenci sami ne moremo ustaviti, čeprav imamo svojo narodno enakopravnost zagotovljeno celo v državni pogodbi.«

Tako, zdaj veste, kam pes taco moli, pomislim in pomolčim.

»NUN, ICH GLAUBE, HERR PROFESSOR, IHRE LEUTE MÜSSTEN SICH DOCH ENTSCHEIDEN — FÜR ÖSTERREICH ODER SLOWENIEN ÖSTERREICH SORGT DOCH FÜR DIESE LEUTE, DANN SOLLEN SIE EBEN ALLE DEUTSCH SPRECHEN!«[6] zažvrgolijo spet resolutne ustnice Frau Burger.

Priznati moram, da me je za trenutek ugnala. Osupnil sem in se zastrmel v prazno. Kaj naj ji odgovorim? Kako naj je odgovorim? v njeni rajhovrščini: DA BLEIBT EINEM DOCH DIE SPUCKE WEG!?' Saj je iz Württemberga doma, še najbolj bi to krepko razumela, poleg tega je žena avstrijskega sodnika, vrag babji nesrečni, le kaj ji ne pride na misel in ne zdrkne z jezika! Kakor pljunek v usta, pomislim in se spomnim zgodbe o vipavskem fašističnem učitelju Sottosantiju, tiste najbolj črne in pošastne zgodbe, ki je kdaj nastala na slovensih tleh in je žalostna kakor smrt sama, ker je resnična: Sottosanti je pljunil učencu v usta, ker je v šoli govoril slovenski, in ga pikljal z buciko v jezik.

Črna, jedka togota se mi dviga v prsih, mi oklepa srce. Grižljaj teletine mi tiči v grlu in se ne premakne nikamor, živčno lovim ko možganih kako jasno, odločno, vendar še kolikor toliko zakmizno, da se bo zavedela, kakšno rajo je v meni odprla . . . Sicer pa — ali naj ji jaz namesto njenega moža razlagam paragrafe avstrijske ustave in juristarije . . .

SIND SIE EINE REICHSDEUTSCHE ODER BUNDESDEUTSCHE, FRAU BURGER?«[8] se končno še ulovim.

»MAN SAG HEUTE BUNDESDEUTSCHE ZU UNS, MÜSSTE IHNEN DOCH BEKANNT SEIN, HERR PROFESSOR . . .«[9]

»SIE NENNEN SICH ALSO EINE BUNDESDEUTSCHE. DAS IST EIN GEWALTIGER IRRTUM, FRAU DOKTOR. SO WIE SIE URTEILEN, SIND SIE JA IMMER NOCH EINE REICHSDEUTSCHE,«[10] ugotovim suho, vendar s tresljavim glasom.

»WIESO?«[11]

»Ker se rajhovci zapovedali Slovencem na Koroškem: KÄRNTNER, SPRICH DEUTSCH!«[12]

Stresla je ljubko frizuro, požrla slino in umolknila.

»DIE HABEN JA HEUTE OHNEHIN ALLE RECHTE, ODER?«[13] vpraša sodnik.

»Imamo jih, na papirju . . . in v tako imenovanem javnem mnenju naše republike. Dovolite en sam primer za ilustracijo, potem pa razsodite — za pričo imate tu mojo rojakinjo, Korošico iz Tinj, vprašajte njo, ali imm prav ali ne. Recimo da se le opogumi pri nas kak gostilničar na jezikovno mešanem ozemlju in pripiše k svojemu GASTHAUS še slovnesko GOSTILNO, kaj menite, kaj se mu bo pripetilo? Že v prvi noči mu bojo tako imenovani, ‚domovini zvesti' patrioti tablo zbili ali pa pomazali s terom. In noben žandar vam teh patriotov ne najde, narobe: očitno so tako ponoči varuhi koroške domovine našim oblastem pri srcu, ker skrbijo za politično higieno v deželi, ‚WEM'S in KÄRNTEN NICHT PASST, DER SOLL ÜBER DIE KARAWANKEN VERSCHWINDEN . . . WIR WOLLEN KEINE UNRUHESTIFTER . . . WIR WOLLEN VERSÖHNUNG . . .'«[14]

»JA SAGEN'S, GIBT'S DENN DES AA?«[15] se začudi moj sodnik.

JO, JO, STIMMT SCHON, BOS ER SOGT, DER PROFESSOR, MIR BOLLEN NIX HEREN VON SLOWENISCH, MIR HOBEN AN KÄRNTNER NATIONALSTOLZ,«[16] se silovito vključi Frau Oberreiter, kljubovalno šine s stola, kakor da jo je vzdignila temna slutnja, in se jeznorito obrne k Frau Burger, kakor češ pri takšni mizi ni da bi človek dalje sedel, kot je treba. Frau Burger razume, vstane, ‚Mahlzeit', Frau Oberreiter tudi ‚Mahlzeit' — in že odvihrata iz jedilnice v vežo in nedvomno stakneta glavi, gospod sodnik pa zaključi, obrnjen bolj vase kot k meni:

»DA KÖNNEN WIR IN WIEN JA EIGENTLICH FROH SEIN, DASS UNS DIESE G'SCHICHTEN NICHTS ANGEHN . . .«[17]

»MAHLZEIT,«[18] rečem tedaj tudi jaz in se spravin v svojo sobo. Sodnika ni za menoj.

Mahlzeit — in potem molk. Molk vse tri tedne?

Zdaj si pa predstavljaj, človek božji, kakšno ti je to naše življenje, če si se na Koroškem rodil s slovenskim kljunom: od zibelke do groba ne najdeš miru, si kamen spotike, nekakšen družbeni odpad in smrad, tarča političnim neandertalcem, domovinskim cmokavzarjem, ki se cedijo od domoljubnih fraz, in neprijeten vprašaj ošabni, kakanijsko neobveščeni birokraciji . . . Kaj pa se to pravi — Slowenisch —!

Že vidim, spet ne bo literarnega kruha iz teh preprostih političnih otrobov, pa sem sedel k mizi z zelo resnim namenom, s trdnim sklepom: stkal bom iz snežink in sončnih žarkov idilo badgasteinsko, vtkal vanjo z rdečo žido rahlo vigredno hrepenenje samotarskega prebolevnika, jo okrasil z girlando prvih plahih vijolic in jo položil svoji modrici v naročje . . . Pa ni nič . . . Rešeto, ej, zaman iztrepaš, krpucar aforizmov . . .

Zrnja ni in ga ne bo.

Ni poezije v tem našem življenju na Koroškem, kjer nam izmikajo tla pod nogami, zato je tudi v naših srcih ni. V teh je samo preplah, je pljunek zaničevanja, ki smo ga vsrkali že z materinim mlekom. Zato ni poezije v naši besedi. Zato je sam mrk, samo stokanje v njej, samo poklekovanje — brez iskrice upanja, da nas bo kdaj kdo uslišal.

Kaj se je zgodilo pri mizi? Nič več in nič manj kot poskus umora. Zavesten ali ne, to razlikovanje v taki situaciji nima nobenega pomena, ker gre za nepopravljivo škodo na duši, ki so jo prizadeli živemu človeku. Da rahlo pretiravam, meniš? Da beseda še ni konj, praviš? Da bi moral premisliti vzroke in nagibe za izjave teh ljudi pri mizi, upoštevati manipulacijo javnega mnenja in

---

Miha Klinar

Oportunistov nasvet

Z besedami
moraš znati igrati
zvito
zavito

črnemu
ne reci črn

umazanemu
ne reci umazano

falotu
ne reci falot

birokratu
reci tovariš

gospodu
reci gospod

drugače
boš ti črn

drugače
boš ti falot

Z besedami
moraš znati igrati
zvito
zavito

(1960)

Cesta

Pred mano poplesuje cesta
z uvoženim pohlepom.

Beda duše se šopiri
kot našopirjen pav.

Sebičnost brez sramu
pokrila je s pahljačo
obraz ponosu.

Brezdelni špekulantje
v dolgih limuzinah
uvažajo nakradeni standard
s ‚poslovnih' potovanj
(poslovnih v narekovaju).

Tatinski prsti
ošabno na krmilu.

Kakor da zašli so
iz Cankarjevih
Dunajskih večerov
v naš čas.

Premalo takih zgodb
konča se
z epilogom na sodišču.

Med birokrati
se navadno take zgodbe
brez hrupa urede

kakor med brati
družinski prepir

roka umiva roko . . .

Zato
toliko umazanih rok
za birokratskimi vrati.

(1961)

še kaj? Stokrat in stokrat sem to že storil, kar hodim po tem koroškem svetu, ampak umor ostane kljub temu umor, in beseda je lahko še več ko konj, lahko je slon, ki te zdrobi, zmlinči. In prav to se je pripetilo pri mizi meni. Kakor že kolikokrat.

Vrag tiči v narodni prebujenosti. Samo ta je kriva, da potem zadevaš ‚kot Slovenec' zdaj ob zid avstrijskega javnega mnenja, zdaj z glavo v nizki strop avstrijske kulturnosti, zdaj z nogo ob kamne zacementiranih političnih predsodkov — na vsakem koraku — iz dneva v dan. In tiči v tem, da ni vsak človek rojen za mučeništvo, pa tudi ne za večno samopregovarjanje ali pa za strahopetnost, za efialtovsko servilnost, tisto narodno nošo, po kateri koroškega Slovenca že na daljavo lahko razlikuješ na primer od primorskega.

Saj čutim resnično telesno bolečino v trenutkih, ko sem tako v sebi razklan, razpet med trdi molk kraških pečin in zdlhujočo melodijo podjunskega pšeničnega klasovja: moja mati je Kraševka, moj oče Korošec; ko uvidim, da me je spopad z nasprotnikom upehal, pa nisem opravil nič vidnega, se zvijem in obrnem vase kakor jež ter se zabubim v utrujajoči molk, v nekakšno ljudomrzno odsotnost, v brezbrižnost do ljudi, ki jim nisem kos. Ti me potem na skrivnem pomilujejo in ugotavljajo, da sem — milo povedano — nagnjen k čudaštvu, da sem ‚težak', bolestno razdražljiv in še kaj. In imajo gotovo prav. Tudi zdaj, v tem trenutku, mi s takšno ugotovitvijo ne bi storili krivice.

Že koj pri večerji tega drugega dne sem imel trden namen, da bom pretrgal molk pri naši mizi, prepijal ozračje, nasičeno z morečo tesnobo, ki nas je vse bolj in bolj oklepala, ko smo molče zajemali s krožnikov, tako da so samo naše žlice še žvenketale po porcelanu ... ko je šla juha proti kraju, zmeraj počasneje, da se ne bi morali prehitro zravnati in pomišljati, kam naj se obrnemo, da se naši pogledi ne bojo srečali ... Poleg tega se mi je ves popoldan razprezal po drobovju mrzličen strah pred osamlenostjo v tem sivem kotanjastem svetu Badgasteina, pa resnično ne vem, zakaj se kljub temu nisem odločil za prvo besedo. Mevža, bo kdo rekel, pravi koroški sirotej brez navdiha, počasen in plah, premehak za v svet, zakaj se jim pa daš! Čisto prav se ti godi, naj te koj uče še čisto drugih kozjih molitvic! Zakaj si pa študiral? Kako pa naj se potemtakem ‚nešolani' koroški Slovenec brani in uveljavlja v takšnem svetu?

Vse lepo in prav, prijatelj, toda ta reč ni tako preprosta, kot bi mislil nekdo, ki z njo nikoli ni imel nič opravlti. Sediš tako pri mizi sam proti trem, ‚danes sem slabo spala', razloži Frau Burger, nur gut, das nicht regner' — ‚wird wohl schön ‚morda zaradi kopeli', pravi sočutno sodnik, ‚ist heute'[19], se oglasi še moja koroška patriotka — in so te že iztirili s svojim žuborečim pleteničenjem ... Besede, ki si jo držal pripravljeno za odskok na jeziku, ne spraviš več iz sebe. ‚Es' pozabljate, Frau Oberreiter, se ji raje v mislih hudobno posmehnem, toda strup, ki ga usmerjam vanjo, se vrača vame in skeli bridko v mojih prsih. Zavrtam se vanjo z nekakšno frančiškovsko slo po vse razumevajoči in odpuščajoči ljubezni, kaj pa veš, od kod in zakaj in čemu njen absurdni regionalni patriotizem, se pravi, od kod je jasen, saj je z njim nasičen zrak na Koroškem ... ‚Es', da, ‚es regner', Frau Oberreiter, slovensko pa samo ‚dežuje', ko bi se mogli zavedati te preproste resnice, ko bi se zavedali te slovenske koroščine, ki ji dajete nemško preobleko kakor Koširjevi dirndelni heimatdienstovsko koroškim Slovenkam na poti k Nemcem, se verjetno ne bi izdajali, bi raje molčali, Frau Oberreiter, saj še sledu ni v vas po Nemcih, uboga samozavest, uboga patriotka, pomislim, pa ji nikakor ne upam povedati ... Bojim se, da ne bi prestopil meje primizne dostojnosti, ženska lahko hitro zameri, tega pa zabožjidel ne. Raje se ugriznem v jezik, kam pa naj potem gledam vse tri tedne, saj mi sedi nasproti.

In kmalu prekmalu je večerja pri kraju.

»Kummst?« povabi Frau Oberreiter rajhovko, torej ste se že posestrili? Že spet, pomislim, ‚du' pozabljate, Frau Oberreiter, vi ste slovenskega drevesa list, ki je pač orumenel in odpadel, glavo si dam odrezati, če se motim.

Neka čudna mešanica čustev se začne prelivati po mojih prsih, nekje se mi ženska zasmili, rad bi ji bil koristen, saj je moja koroška rojakinja, in časa imam na pretek, popravil bi ji v teh dneh nemščino — po drugi strani pa me odbija, kakor da mi je storila veliko sramoto pri mizi, zato ji skrivoma prav škodoželjno privoščim, da ga tako lomi, da nosi plakat, pripet na svoj jezik, pred seboj skozi vse življenje in vsakdo lahko razbere, kakšen je njen KÄRNTNER NARIONALSTOLZ. Hudoben postajam, pomislim, to nikomur ne koristi, najmanj pa meni samemu, čemu se pravzaprav ubadam z njo v nestrpnosti in sploh ... Ne, že jutri jo povabim na sprehod po promenadi Njenega veličanstva cesarice in kraljice Elizabete, žene Franca Jožefa (‚mir bleibt aber auch gar nicht erspart'),[20] ki ji je nesrečnici nesrečni (sin se ji je menda pred tem sam ubil) zelo neolikano porinil neki italijanski anarhist pilo med rebra ..., po Elizabetini promenadi torej tja do zdravilnega rova v Pöksteinu in nazaj, dve uri in pol, dovolj časa za to ganljivo zgodbo in še za to, da ji razložim, kako prepovedano se moti, saj takšnega ponosa sploh ni, naj ga nikomur več ne prikazuje, da je ne bo dobila kdaj po nepotrebnem po nosu, saj je ‚Kärntner' vendar geografski pojem in nič več, na izbiro pa da ima ali slovenski ali nemški narodni ponos ... koroškega naj kar v Acho vrže, v potok ob promenadi ...

Sicer pa dokler ne bo znala perfektno skriti svoje slovenske matere, naj sploh na nikakršen ponos ne prisega, simpatična moja Korošica, ki si pomaga z vsemi končnicami, da bi jo človek bolje razumel, z rokami, z nosom in z brado, ki melje in melje to raskavo nemščino ...

No, pa je nisem povabil. Sem morda čutil, da bo moje vabilo zavrnila? In bom tako še bolj osramočen, še bolj ob zid pritisnjen?

Obe povabim, sklenem drugo jutro — lenobno se pretegovaje v kadi, do roba polni blagodejnega toplega vrelca, morda se da poučiti tudi Nemka, na planino najbolje, na Bellevue, ‚ist schön dort', je rekla moja Korošica pri mizi, torej je bila že tam.

Pa ju nisem povabil. Ker nisem našel primerne besede ali primernega trenutka? Ne vem več prav, verjetno, ker sem predolgo mečkal ... in ker mi je tako polagoma splahnela dobra volja ...

Peti dan napišem vsaki posebej kar se da ‚znanstveno' analizo njunega zmotnega mišljenja, vsaki posebej z roko na polo papirja, vendar jima tudi teh listov nisem izročil ...

Moj molk pri mizi je čedalje bolj izzivalen, ozračje naelektreno kakor pred nevihto v julijski sopari. Hlastno, s pogledom, pripetim v krožnik, se nažokam makaronov ali česarkoli, saj od same razburjenosti že takoj po kosilu ne vem več, kaj sem zmetal vase, odrinem stol, se priklonim ‚Mahlzeit' in zbežim iz jedilnice, kakor da mi je sitno pred samim seboj ...

Šesti in sedmi dan študiram sodnika, sobnega tovariša, kaj, če bi se morda dal vpreči za vodjo razgovora. Kaj, če povabim vse tri lepo v kavarnico v bregu in se vljudno pomenim z njimi — v spremenjenem okolju tako rekoč, neprisiljeno, se mi ponuja nov izhod iz zagate, pa završem misel še nedonošeno, kajti — če me ne varajo vsi čuti — se sodniku fučka moja duševna stiska, moja ‚narodna bol', ki jo pestujem in milujem kakor vročično dete, da postajam po malem še sam sebi zoprno dolgočasen, sam sebe sit. In vendar čutim in opažam, kako neznansko sitno mu je, ker molčim tudi v sobi: da in ne, habidjere in grisgot so moje štiri besede, s katerimi še ohranjam z njimi stik.

Osmi dan sklenem po nekem nedoumljivem razsvetljenju naj se mi vsi trije v rit zaletijo, da, po resnici povem, brez olepševanja svojega bridkega razpoloženja, kajti kadar kdo v moji rodni vasi dokončno obračuna s svojim nepoučljivim nasprotnikom, mu svetuje športno prizadevnost te vrste — in začnem pisati to špasno idilo badgasteinsko pač v duhu Engelsovem, ki pravi nekje: ko delo ni več samo sredstvo za preživljanje, marveč postane človeku življenjska potreba, je to odrešilni skok človekov s področja moreče nujnosti v kraljestvo svobode.

A ta ‚življenjska potreba' me je zadnje dni že kar na koncih prstov srbela in s pravo svečano zbranostjo sem se lotil samega sebe, da bi snel maske najprej svojim čutom, instinktom in predstavam, da bi jih prekrtačil, presvetlil in uredil.

In zdaj kar sladostrastno uživam kobacljanje črnih črk, ki se razlivajo iz peresnika po beli poli papirja: zalotim se pri risanju aforizma KDOR HOČE SVET SPREMENITI, NAJ ZAČNE SPREMINJATI SEBE ...

Danes je moj deveti badgasteinski dan. Radon tukajšnjih zdravilnih vrelcev v meni očitno ne rahlja samo sklepov v hrbtenici, da postajam bolj prožen, bolj ‚zračen', marveč učinkuje tudi kot duhovnohigienski eliksir v svetu moje zavesti, volje in imaginacije.

V drugi polovici aprila smo, pa je po nekaj sončnih dneh tako čez noč nasulo snega za dve pedi visoko. Badgastein, to skrivnostno gorsko gnezdo, nalepljeno v polkrogu na skalnate stene pošastno strme globače, ždi v obnemeli turobnosti svojih velikanskih starosvetih hotelov tisoč metrov nad morjem. Človeka z ravninskega sveta, ki duševno še ni popolnoma otopel, sili že po nekaj dneh v odločitev, ali upre pogled v strop svoje sobe in se preda malodušnosti ali pa po meniško preceja svoja razklana čustva — in kdo jih nima? — v posodo kake neresnične nadčutnosti s strmenjem kvišku, zmeraj samo kvišku na liso neba, ki se zafrkljivo smehlja med grebeni gorskih velikanov.

Jaz z velikim duševnim naporom iščem tretjo možnost, izhod iz globeli tega razklanega bivanja.

Deseti dan se odpravim na promenado cesarja Viljema in dalje na Rudolfov vrh. Spotoma dohitim eno izmed naših strežnic za roko vodi triletno hčerkico.

»Kako pa ti je ime, gospodična mala,« jo vprašam.

»Christine Bazikowska«, mi dekletce odčrkuje svoje ime.

»Kako to?« se obrnem k njeni materi, »slovansko ime — tu na Salzburškem?«

»Moja mati je Poljakinja,« mi odvrne z ljubeznivim nasmehom in svetlimi mežikajočimi očmi nad širokimi ličnicami.

Ob potki je klop.

»Posedimo malo in povejte svojo zgodbo,« je povabim.

»Ni zanimiva, toda če hočete ... Ste brali pred leti v časopisju o tistih dveh kmečkih domovih, ki ju je snežni plaz podrl in pokopal z vsemi štirinajstimi ljudmi vred? Tu zadaj sta bila — v Prossauu. Eden se je imenoval Himmelwandbaner. Pri njem je služila med vojno moja mati, Nemci so jo bili privlekli iz Varšave v ta kraj. Rodila me je leta 1943 — nezakonsko. Tudi moja hčerkica je nezakonska ... Moj oče je bil Belorus, na pri-

(Nadalj. na 8. str.)

Miha Klinar

Ne glej

Ne glej te zarje
ki se mi ujela
je v sivi zrkli
žalostnih oči

Trenutek le
in zarja bo zgorela
na pogorišču
žalostne noči

Samotna boš
na oknu obslonela
in žgalo
te bo oglje
tlečih zvezd

saj vse
prav vse, kar
kdaj sva hrepenela
zgubilo
se je v prahu
sivih cest

Spoznanje to
bi rada odložila
a brez moči
z dlanmi
si boš zakrila
obraz
izmučen
poln
drobnih gub:

že davno veš
da tvoje hrepenenje
kot meni
poteptalo
je življenje
in da
drug drugemu
bila
sva strup.

(1955)

Sive rime

Razbit
in nem

Noč
črni volkodlak
sesa
mi kri

Nikjer
rešitve

Upanja
nikjer

Ne ubežim
temi

Na sivi čas
kot galeot
sem prikovan

Zaman
prižgal
nad mano
je večer
varljive zvezde
sanj

V vsakdanjosti
srce trohni
v plesnivost
sivih rim

Čas
vsak moj zavesljaj
zdrobi
v brezličnost
pen

Priklenjen k dnu
— o vem, o vem —
temi
ne ubežim
razbit
in nem.

(1958)

Benjamin Gracer

Reportažen zapis o domovini

Dolžnost razumnejših je,
da uredijo svet za vse.

Domovina je... vse...
je rekla tovarišica
in z lepo urejeno ročico
zaustavila spanček

Domovina je naše bogastvo
je klokotalo v trebuščkih debelih gospodov,
ampak ljudje so spali
in tako je vedno
kadar eni govorijo
drugi pa delajo

Domovina, domovina
nas je v solzah objemal oče,
ko je prišel iz hoste
s tremi bombami za pasom —
k trem lačnim otrokom
(Od takrat je dobil že dva srčna infarkta)
in kadar mu rečem:
preveč ste sanjali, oče —
mu oči ugašajo
in je čisto blizu zemlje,
skoraj se je dotakne,
a nikoli ne reče domovina —
nikoli

Naša domovina je bogata za vse,
učim v šoli:
(za tiste, ki govorijo o nji,
in tudi za tiste, ki jo nosijo v srcu)
Kdo, hudiča, gre potem
s trebuhom za kruhom?

Vladimir Brun

Mesto

Slepeče luči
zeleni semaforji
in naše
poti

Vse je veliko
vse

oči
dlani
in želje
samo
nedorasli otroci
naših sanj

Mesto utruja

ne razume naše
sreče

v daljavi noč
ugaša

Ulica nemir
odpravlja

Mesto utruja

ne razume naše
sreče

Epitaf

Trave so odmrle
sence zbledele

strah nas je teme
strah nas je molka
strah nas je smrti

In veter se igra
na tratah razuma

vse je umrlo

Ponudba

Ponudila sem ti
zato vzemi

kos mesa
kos beline
del mene

z zobmi

Vzemi

nudim ti

brez javne dražbe
brez oklicev

Nihče te ne bo
sodil
Nihče

In moje sanje
bodo živele
živele
živele

Igra

Včasih je beseda dovolj
da ubije
zaupanje
in modre dalje

Včasih
ko oči pozabijo
da so nosile
v sebi
žalostni odsev
za steklenimi
križi

Včasih
ko pred razuzdanim
krdelom spoznaš

spoznaš
da živali
znajo ljubiti

A ljudje.....
.....

Včasih je beseda dovolj
beseda

Razodetje

Čakajo kragulji
Čakajo potrpežljivo
z razprostrtimi krili
da se do smrti utrudijo ovni
od prežvekovanja materije
od ustoličevanja nesmrtnosti
od poveličevanja mrtvih —
za ceno živih...

Čakajo kragulji
Čakajo potrpežljivo
da se razbeže ovce
v temne labirinte misli
in v poblaznelem obupu
spet sprejmejo večno luč

Ampak pomnite
Nekaj nas bo ostalo:
nekaj prekletih kozlov —
kot vedno...

in tudi vas bodo spremljale
naše sence
grozeče sence
ki vam jih bo risala
vaša luč.

Resnica o Ojdipu

Nikoli ni doumel od kod prihaja
Samo slutil je da je njen
ker molil je k nji...

in ona — vsemogočna
med dnevom in nočjo
z ogrlico gora
v čarobnih haljah morij in neba
ga je soncu rodila
v zahvalo in spomin.

Bil je svetloba
in bil je tema —
in med temo in svetlobo
se mu je misel utrnila
(Pohotna misel gospodarja)

Zavrgel je molitev
in segel po nji

Hotel jo je videti pokorno
Hotel je občutiti slast moči
v strastnem ječanju vdanosti —
ko je iz njenih oskrunjenih ust
zaslišal krik svojega rojstva

Laž je
da si je potem iztaknil oči
Slabič je bil —
in zažgala ga je
z ognjem sonca
med svojimi boki...

Greh

Stari ližemo ritke
Stari hočemo imeti zlate ritke
(To je stara povest)
in mladi imajo vročo kri
mladi imajo sočno kri
(Iz roda v rod)
za žejne strelske jarke...

(Ampak temu ne recite cinizem)

Jaz lahko šokiram boga in hudiča
s svojimi sanjami —
in ti veš ljubljena
kadar spletava gnezdo
se iz tvojega objema poženem
kot orel do modrih višin —

a vrača se vedno le bik
izzvan do vseh ran
ki ne dajo umreti —
in potem so v tvojih očeh solze
in sin trepetaje izteza ročici: ati, ati
Jaz pa prosim: molita zame

Tudi moja je krivda
če svet je kot cipa noseča
ki završe življenje
za prvim vogalom...

Resnica

Veš
dobro veš
da je vse tako
kot mora biti —
Vse: še s tistimi majhnimi
kar si skrival zase;
še tisto moraš dati
za en sam trenutek
bednega spoznanja:
da si človek

Ampak tega ne slutijo gospodje
kadar na mehkih sedežih avtomobila
tiščijo v odišavljene cipe
za starost komaj vredne spomina

Zanje je svet samopostrežba
in so že dolgo v raju
Od tam se nam smehljajo
z rožnatimi obrazki
Med njimi so že taki,
ki s krilci frfotajo
od čistosti prevzeti,
ker oni so in znajo...

Svet prekleti,
sejal te bom do svoje smrti
četudi le za eno samo zrnce resnice

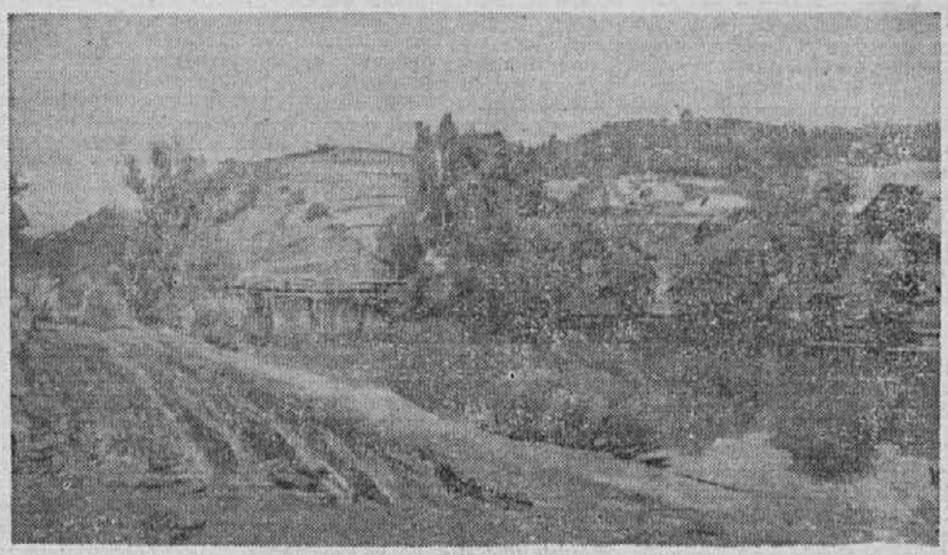

Jaka TORKAR: Krka pri Dolenjskih Toplicah — tempera. Sliko je avtor naredil v slikarski koloniji v Novem mestu in tam tudi razstavil

Črtomir Šinkovec

Mlada žena

Ni teden dni še poročena,
že pere rjuhe kraj poti,
že pere rjuhe mlada žena,
vonjiva od medenih dni.

Opaja moj spomin v sijaju
nedavnem se, o, ta prelest,
saj s slavcem gostolela v naju
srebrna pesem je do zvezd.

Razšla sva se na ozki brvi —
od vešč bil črn je makov cvet,
vendar še žge, o, žge me v krvi
kri vroča-njenih dvajset let.

Stari kmet

Stari kmet je kot jesensko drevo:
čezenj razlite večerne so zarje,
globoke korenine ima za viharje,
kot sveže brazde oči mu sijo.
In kadar mu veter poljublja lase,
cvetje zavije v slap ga dišav
in stari kmet težke roke v pozdrav
razprostre čez mater — zemljo.

Nedeljski večer

Nedelja je in vse je v prazničn: pravi,
oblaki beli tko se v mesečini;
šumijo v sadnem drevju vetra harlekini
in dim iz vaškim dimnikov diši po kavi.

Glasni so v krčmi fantje, vinski vonji
prepletajo se v pesem, smeh, besedo;
po nageljnih dišt čez slednjo gredo
in v hlevih hrzajo nemirni konji.

Neslišni slap spokoja v dušo mi natoči,
napoji z mirom vaška me davnina:
napil se bil je menda oče vina,
ko me v nemir spočel je v bridki noči...

In se poslavljam, ko so rose pale,
od starih hiš, ki v bregu mirno spijo
in sanjajo in same bolj in bolj trohnijo.
Kot starke zapuščene v noč so zajokale.

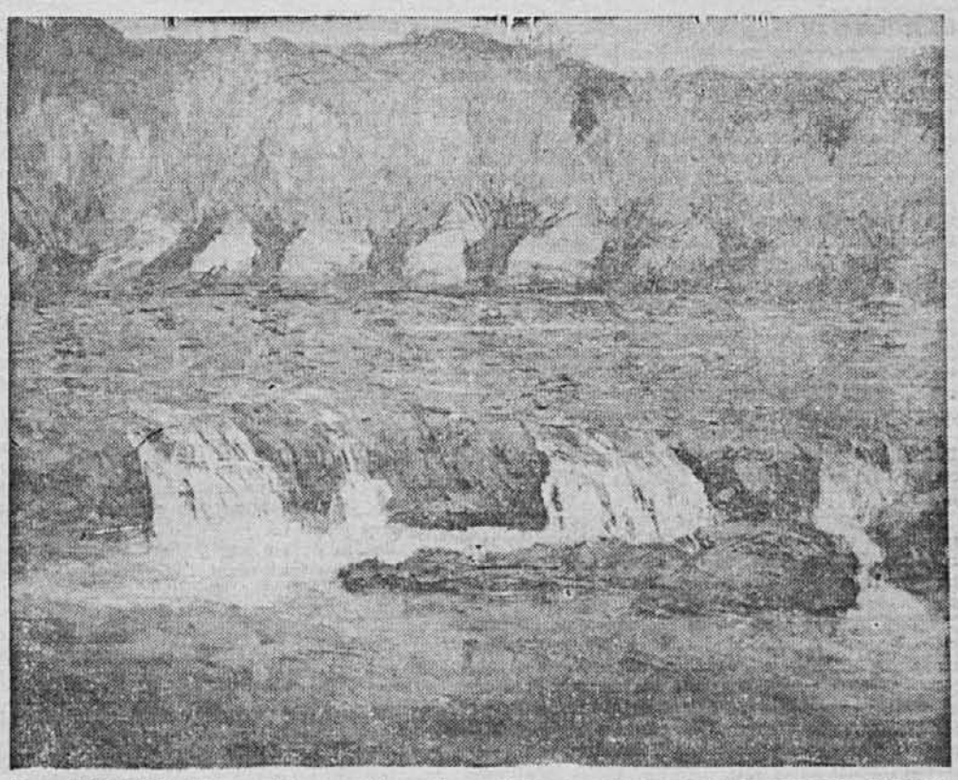

Tone TOMAZIN: Tiho sožitje — olje, platno. Sliko je avtor naredil v slikarski koloniji v Novem mestu, kjer je bila tudi razstavljena

Ledene rože

(1944)

V snegu skrita nizka domačija,
daleč od sveta je in ljudi.
Zunaj burje lačen volk zavija,
bolj in bolj na oknih mraz cveti.

Tihi so otroci. Sirka ni, ne kruha.
Mati bi najraje jim ga s srcem dala,
k sebi jih privija vsa slabotna, suha.
Tuja soldateska kravo je odgnala...

— Kdaj se vrne oče? In zakaj ne piše?
Pošlje naj nam kruha vsaj grižljaj.
Mati si v predpasnik solze briše:
— Iz gozdov ne bo ga več nazaj!

Materi na licih solze se iskrijo,
padajo na dete ki ji v naročju spi
in ledene rože v oknih bolj cvetijo,
da bi vzradostile žalostne oči...

Metež

(1943)

Metež. Divje pleše sneg,
plešejo gozdovi
čez razbičan breg.
Med požganimi hišami
obup ihti.
Mraz gre v kosti.

Kolona. Majavi koraki v sneg.
— Kaj? — Ah, nič.
— Naprej, hudič,
v breg!

Zarežal se zlovešče
tam čez je mitraljez.
— Ne bodo nas
dobili v klešče,
ne bodo nas zmandrali,
prekleti vandali!

V daljavi skale —
starikav obraz.
— Morda skupina hiš
s kruhom čaka nas?

Metež tuli.
V njem šibi se križ...
— Ste čuli?
Stalingrad je pal...
Kot da je metež obstal,
vzradoste se borcev oči..
Sredi meteža
križ molči

Bertolt Brecht

Spevi

Ločite speve od drugega!
Z emblemom muzike, s spre-
membo osvetlitve
z naslovom, s slikami
naznanite
da stopa sestrska umet-
nost zdaj
na oder. Igralci
spreminjajo se v pevce.
V drugi drži
obračajo se na občinstvo
se vedno
figure igre, toda zdaj
tudi očitno
sovedci igropisca.
Nanna Callas, obloglava
zakupnikova hči
vržena na trg kakor kokoš
poje pesem o goli
menjavi gospodov
nerazumljiva
brez vrtenja kolkov, ki
v hrapo spremenilo je
njen sram. In pesem
marketenderice
o veliki kapitulaciji
nerazumljiva
ne da bi
v jezo markentenderice
jeza igropiščeva
vpečatena bila.
Toda pustež Ivan Vesovčikov
boljševiški delavec
prepeva
z metalnim glasom
nepremagljivega razreda
in prijazna Vlasova-Mati
sporoča v pesmi s svojsko
pazljivim glasom
da je prapor razuma rdeč.

(Prepesnil M. Klinar)

Natale Colombo

(1945)

Naš fant, Nedeljko Golob,
postal je janičar Natale Colombo,
naše matere prekleti sin.

Podil se po kraških vaseh je s fašisti,
lovil vse tiste na črni listi
z bodalom, puško in bombo.

In besni Natale Colombo
po Etiopiji je streljal in klal,
hodil po Španiji do laktov krvav,

po Grčiji divjal kot stekla zver,
v Jugoslaviji na poletni večer
pal je na razcveteno bombo.

Odtlej nebogljen Natale Colombo,
slep je, brez rok — invalid,
vedno bolj samega sebe sit,

vedno bolj svetopisemski Job,
zapuščen na lastnem ognjišču,
vedno bolj Nedeljko Golob —

naše matere prekleti sin!

Tirani

(1943)

Joj, tirani so pridrli
z juga v naše kraje,
joj, tirani so pridrli
kot volkovi v staje.

Prvi dan so preiskali
naše hleve, hiše, hrame;
druga dan so vas požgali
kot lonišče slame.

Tretji dan so ustrelili
talce tri kraj ceste;
v ječi tepli in skrunili
njihove neveste...

Vojko je razvnel vaščane,
ki so dom ljubili,
da z orožjem na tirane
vsi so navalili.

In čeprav je Vojko padel
za to zemljo drago,
še jih vodil je v napadu,
v svobodo in zmago.

(Nadalj. s 5. str.)

silnem delu v Badgasteinu. Ker je Himmelwandbauer navezoval stike s svojimi deklami, je mojega očeta razjedala zla slutnja, da nisem njegov otrok, temveč kmetov, pa je nekje povedal: ‚Kind Kopf wie Bauer.' Kmetu je to prišlo na uho in ga je še tisti dan izročil esesovcem v Salzburgu. (Hitlerjeve postave so strogo prepovedovale mešanje ‚čiste', nadčloveško nemške krvi z ‚manjvredno' židovsko, poljsko ali rusko krvjo.) Od tam je dobila moja mati čez nekaj neznansko dolgih tednov en sam listič, na katerem je oče sporočil, da gre z njim h kraju.«

»Pretresljiva je ta vaša zgodba.«

»Kaj hočete, takšno je življenje. Škoda, da je poljsko samo moje ime, da ne znam ob nemščini tudi materinega jezika. Kako rada bi kdaj odpotovala na Poljsko, pa me je že sram ob misli, da tam ničesar ne bom razumela.«

Gledam jo in molčim. Kaj kri res ni voda? Poljaki — zgodovinski narod — gosposke drže? Svobodnih misli, odprtega pogleda tudi v nemški tujini?

Nekaj pomembnega se je moralo premakniti v meni. Na poti po bregu nizdol se mi podijo raznotere misli po glavi, se zaletavajo in spodrivajo, kljujejo in ovohavajo kakor raznovrstni psi. Zavestno dojemam skrunilni preblisk v glavi, zakaj me je postavila na svet ravno slovenska mati in ne kaka druga. In zakaj mi je vcepil stavčno analizo za sprejemni izpit ravno župnik M., zagnan ljubitelj poljščine, biblijsko zagrizen nasprotnik vsega nemškega, kajti tam se je začelo, tam so bile postavljene kretnice za moje zamotano življenje. Za moje slovensko življenje na Koroškem.

Pri večerji pa se zelo začudim, ko se nenadoma ovem, da sem postal čisto neobčutljiv za morebitno pomilovanje, spogledovanje in prikrito zasmehovanje svojega omizja, da je do kraja splahnela z mojega obraza razburjena zadrega, ki sem jo še včeraj čutil.

Kako je že rekla —, pa me je že zdaj sram ob misli, da tam ničesar ne bom razumela ...'

Kakšna razlika med njo in Korošico pri mizi. Kakšna svobodna ženska, Nemka po višji sili — in vendar samo po sebi umevno kulturno zavestjo v srcu ‚moja mati je Poljakinja ...' Nič deklarativnega nacionalizma, samo kulturno spoznanje, da jo je življenjska usoda opeharila za neke vrednote ...

Ah, sentimentalnost! Neumnost!

Varuj se, fant, si dopovedujem, kaj ne čutiš, kako se ti v drobovju spet pripravlja misijonski popadek, ki te bo znova vsega razvnel in ti zmlinčil še zadnjega duha. PUSTI LJUDI TAM, KJER MENIJO, DA SO NA PRAVEM, NA DOBREM. Kaj ti mar Frau Oberreiter? In vsi Siegfriedi Pleschiutschniggi in Potstraschischniggi, vse Sieglinde Tschebullove in Janeschitzke po Rožu in Podjuni! Je zgodovinsko rečovje tvoja odgovornost? In plebiscit? In petnajst tisoč proti dvaindvajset? In vindišarstvo? In Slovenci na Koroškem? Kaj si si jih ti izmislil? In vse to trapasto trobezljanje o koroški zvestobi do domovine? Kakor da bi kdo, ki sedi na stolu, vpil na ves glas v svet, da je stolu zvest, in zvest žlici, s katero zajema iz sklede, in zvest hlačam, ki jih nosi na riti ... In vse to VINDOGERMANSTVO? Vse to sprenevedanje in načrtovano zatemnjevanje duha? Ziljančicam da so Kelti ukrojili jančice na favte, vso slavo jim — tem simpatičnim žnidarjem — kakšen pa bi bil slovenski obhod za PETDESETLETNICO, če ne bi bilo Keltov na Koroškem, in neandertalcev ... ÜBER DAS TRENNENDE HINWEG DAS GEMEINSAME SUCHEN! (Über die Slowenen hinweg ... Nur ein Menschenalter haben wir Zeit ... (Lei lossen .. Die bringen sich ohnehin selbst um...[21] Lajlosizem na tej — in ‚bo že Bog dal' na drugi strani, WIR WERDEN ABER NICHT MÜDE WERDEN ZU BETONEN, WAS WIR MÖCHTEN: EINE EINHEIT IN GLEICHBERESHTIGTER VIELFALT,[22] naša lepobesednost nesrečna, politična naivnost naših, ‚odločilnih zahtev'! Našega generalovanja brez vojakov, brez pionirjev. MATI — sopodpisnica državne pogodbe — pa se je že davno utrudila in ti sam že dve noči nisi zatisnil očesa pred polnočjo, ko si spet kopal po sebi in vrtal, razmišljal . .

Ne kregaj se s kruhom, fant, si dopovedujem, potem ko sem zlezel v posteljo mnogo prezgodaj in uprl pogled v strop, pameti si sposodi in varuj svoje živce, kaj ti je bilo šest let brezposelnosti še premalo?

In filmski trak mojega spomina se začne kar sam od sebe odvijati: ljudska šola, ‚windisch ist schiach, deutsch ist schön ...'[23] — je tudi nam oberlehrer pljunil v slovenska usta, kakor so ga naučili v plebiscitnem letu v celovškem učiteljišču — po geslu Schulvereina Südmark. In se spomnim: NAJPREJ TUJ PREZIR NAREDI, DA SE TI DUSA SKRČI KAKOR GOBA V PESTI, POTEM CEPIJO NA TO MANJVREDNOSTNO ZAVEST TUJO BESEDO. IZ TEGA POLOVIČARSTVA POČASI ZRASEJO NAIVNEŽI, STRAHOPETCI, POTUHNJENCI IN PODOBNE POKVEKE ... Da se ti duša skrči ... Če pa imaš samo ta edini jezik, ta skurni ‚vindiš', in tudi sestre in bratje imajo samo tega ... in mama in atej tudi ... cela vas, cela šola ... samo gospod nadučitelj, velik in lep, v sivih karirastih pumparicah in lakastih čevljih, ima lepi nemški jezik ... In čevljar v Pliberku in sodnik gotovo tudi in lekarnar in seveda zdravnik, ki ima tudi avto, prvi avto v mestu in zlato obroblјene naočnike in zelo trdo, zelo strogo in glasno govori z materjo, ki nemško ne zna, oče pa je kar naprej na polju ... In sploh — zakaj je tam Pliberk, tu Dob. Ti v mestu, ki imajo lepi jezik, imajo tudi vse dobre stvari: mama jim nosi mleko in smetano, jajca in kokoši, surovo maslo in skuto ... Mi domači v Dobu pa samo posneto mleko pijemo ... Kako smo le skurni vsi skupaj, ki govorimo ta skurni jezik ...

Potem deško seminišče v Celovcu, ‚beten sollt ihr, beten, und nicht Politik betreiben! Wer hat euch den Koroški Slovenec in die Abteilung gebracht?'[24] In se vidim — pobeja preplašenega in nezaupljivega — kako stojim pritisnjen ob duri prelatove pisarne, in še zdaj čutim, kako se mi razliva gorečica sramu po licu in mi tečejo solze mimo nosu na parketna tla ... In sem trd od strahu, da me ne bi izključili iz marijanišča, ker bi moral potem ‚domov za hlapca', saj je zmogla mati samo z največjim telesnim in duševnim naporom združevalnino zame, čeprav je bila razmeroma nizka ...

In vidim sebe in mlajšega brata, kako klečiva na stopnišču, zabuhla in zardela in ponižana — z vsemi petimi prsti prefektove roke na licu, ‚im Stiegenhaus wird nicht gesprochen, schon gar nich Slowenisch ... das niemand versteht ...'[25] — in se daviva s prezgodnjim grenkim spoznanjem v ustih.

Schon gar nicht Slowenisch ... Le kateri bog se je z nami, koroškimi Slovenci, tako neusmiljeno poigral, da nas je ustvaril kakor druge Avstrijce, jezik pa nam je zamenjal, očitno zamenjal, da ne vemo kaj početi z njim, da ne moremo nikamor v Avstriji z njim, da ni ne lep ne koristen.

In vidim, kako se blešči monsinjorski briljant, in čujem postavnega zalitega gospoda »du windischer Bengel du, so kann deine Grossmutter beten«[26] in se bojim njegovih malih očesc, ki pločevinasto hladni švigata za priprtimi trepalnicami sem in tja, in mi je kar žal, da sem kristjan, in bi tisti trenutek tvegal, če bi bilo kako mogoče, s takojšnjim izstopom iz katolicizma — obljubljeno večno pogubljenje, čeprav me je bila mati vzgojila v strahu božjem. In se spomnim Rada, sošolca v celovški humanistični gimnaziji, ki mu je roka z briljantom iztrgala pramen las, in ga slišim, kako mi po končani vojski pripoveduje: »Mene je monsinjor ozdravil za zmeraj, izstopil sem, otrok mojih pa ne bo videl noben katehet na tem svetu.«

In slišim profesorja slovenščine »der Oberkrainer Dichter Prešeren wurde geboren ...« — ob ponedeljkih popoldne, dve uri na teden, da nas lahko pričakajo mestni, tisti v kratkih hlačah in belih nogavicah, ki jim ni treba nositi temnih tričetrtinskih hlač in visokih čevljev na stoglјaje, kakor jih moramo mi v zavodu, in zmečejo v nas gnila jabolka ali karkoli jim je pri roki«, »Tschuschenschweine ...« In slišim profesorja nemščine in latinščine »da kamen die Serben vom Süden ... mit offenen Messern zwischen den Zähnen ... und die armen Kärntner musten sich gut verstecken ...«[27], moja mati pa mi je povedala že davno prej, da je oddala svoj plebiscitni glas za Srbe, Hrvate in Slovence... Kako to boli, še danes in še zdaj, ko drsijo podobe iz mladih dni mimo mene ...

In vidim profesorja slovenščine, kako konspirira z gestapom in mu izroča seznam svojih prostovoljnih učencev, in adresar, in vidim PV v vojaških papirjih ... in zapore ... in pobege ..

In slišim peklenski krohot strojnic in treskanje granat in čepim otopel za kaktusovim grmom, v pripeki sicilskega sonca, in voham ožgane padle tovariše in pobiram njihove odsekane ude ... prekleti Hitler ... »Hons, einen Verband, schnell ...«[28] in čujem v gaju pomarančevcev črnooko Marino »Dio porco tedesco ...« in vidim, da ji ni več pomoči, ker ima stegno razstreljeno na dvoje, in tečem in padam in lezem nazaj proti cestnemu jarku — v zavetje kaktusovega grmičevja, kjer so ranjeni in mrtvi drug zraven drugega, in vidim, da Rudi bledi, da je zmeraj bolj voščen v obraz, da sem mu žilo prepozno prevezal, in ga čujem, kakor da je prav zdaj omahnil v mojem naročju »Anni, liebe Anni ...« In voham namesto sena, ki se pari in zvija v sončni pripeki, žveplo in človeške odpadke. In se vidim, kako s terom rišem imena na lesene križe, ki smo jih dobili ne vem od kod, dvajset imen na skupni grob ... Vizzini. Južno od Catanie. Sranje ... prekleti Hitler. In malaria tropica, vsak dopoldan ob enajstih, mrzlica, dve pedi visoko, da škripljejo zobje in je zelena pena na ustih, svinjarija ... in popoln živčni zlom, da ne veš več za svoje ime, da ne moreš nič več misliti, nič odgovoriti ... da čuješ glasove, ki jih ni, in si čisto ubog s svojim razmetanim podstrešjem ... med pravimi blazneži, hipohondri in shizofreniki ... luminal ... in z lojem zabeljenega krompirja ... zvrhane sklede, da bojo živci plavali spet v maščobi, pa bo še vse dobro... za kazensko kompanijo na ruski fronti, ti bomo že dali prekletega Hitlerja ...

In vidim svobodo v majhnem soncu »hej brigade, hitite ...« in spet zapore, spet rešetke, »hej, mašinca, zagodi, naj odmeva povsodi naš pozdrav ...«, partizanska Štefka v samici nam daje poguma s pesmimi iz gozda, ustaški major strah in trepet, zavaljen velikan z mesarsko čvrstimi členki in lopatastimi dlanmi, in komisar Janez ... preklinjajoči jetnik angleške army, in avstrijski komunist Johann, ki skriva jestvine v slamnjači in mu dajejo sojetniki lekcije iz komunistične morale — po glavi in po hrbtu, dokler ne izroči zadnjega kosa kruha in sira izvoljenemu sobnemu starešini — za delitev na dvanajst koščkov ... in služba božja v kaznilnici, sveta maša vsako nedeljo, kdor hoče, Mile je najspretnejši, kot bi trenil — ti spne nekaj listov iz jetniškega molitvenika, zabeleži nanje novice in ime prejemnika — in že roma papir iz roke v roko v prednjo vrsto — in ko je pri oltarju »corpus meum«, je pri Miletu »naš tobak«, in Bog je bil spet z nami in ne s paznikoma, ki stojita ob obeh straneh kapelice ...

In vidim angleškega majorja sodnika, ko lista po debelem fasciklu in obrača liste mojega »akta« iz gestapovskega časa in ga ni čisto nič sram pri tem ... Svoboda zlata — pod kontrolo angleških okupatorjev, ki imajo za zaveznike bivše gestapovske sodelavce in ravnajo s koroškimi Slovenci kakor z zamorci v kolonijah ...

»Eight months, acht Monate, osem mesecev ..« posredne po dveh tolmačih, toliko svobode je pa le še ostalo ... prekleto upanje.

In potem spet na begu ... opoldne iz zapora, pri belem dnevu, z motorizirano FSS za petami, s suhimi usti, da ne spraviš glasu iz njih in ne grizljaja po grlu ... po komolcih in kolenih po oranju čez mejo, naravnost skozi oktobrsko meglo, ko koroški nacisti drug za drugim lezejo iz svojih zakloniš̌č in legajo spet v tople postelje ...

In čujem, kako se derejo za mano »Verräter«, in jih vidim, kako stojijo na preži večer za veče-

Miha Klinar

Mrtvaški list

Čutim
temno
gosto
valujočo
kri

Kri
davnih prednikov
ki so stoletja
jo zajezila
v meni

Kri, ki se vali
in buta
ob poslednji jez
vroča
žgoča
gosta
kakor raztopljena ruda
kakor raztaljeno železo
kakor vrelo jeklo
vroče
žgoče
gosto

Kri, ki jo je rodila
železna zemlja
za železo
in ne za
rahlo
nežno
pesem ptic

Kri stoletij
se je zajezila
pred praznino

Sem poslednji
z imenom prednikov
na rojstnem listu
in moja kri
jim piše
mrtvaški list

(1958)

ram, da jim bom šel v past... stokratnim izdajalcem republike, ki zdaj protifašistične borce zmerjajo z izdajalci... Prekleta svoboda.

In vidim slepo sovraštvo v koroški deželi, ki ji je splaval Sieg in deutscher Nacht že spet po Dravi... a vidim tudi med Slovenci sejalce razdora, špekulante, ki igrajo na obe karti: na »priključitev« in »Heimattreue«, in vidim groteskno slepomišenje s politično zbeganim, ustrahovanim narodom, čujem aktivistovsko frazo in vidim bolestno stremuštvo, brezobzirno komolčarstvo in stotero slo po predstavljanju, po »funkciji« v odboru... in vso samoprevaro »ta je naš«, »ta pa naš«... in berem pamflete in obrekovanja in vidim pljunke, SLOVENSKE PLJUNKE NA SLOVENCIH... In vidim, kako si manejo roke naši narodni nasprotniki »die richten sich ja ohnehin selbst zugrunde... eine Frage der Zeit...«[29]

In čujem končno peščico svarilcev, ki bijejo plat zvona »LE VKUP, LE VKUP — ENOTNI VSI, SAJ STREHA NAŠA ŽE GORI...«

In vidim, kako se »levičarji« in »desničarji« sestajajo na »nevtralnih« tleh pri BIERJOCKLU in ugibajo... ugibajo, kako bi tem svarilcem, tem klicarjem k složni samoobrambi — zavezali jezik.

In vidim detektiva, ki mi je za petami od jutra v noč... Kolikšna razsipnost za takle koroški lov na čarovnice... »HERR PROFESSOR VERTEILT FLUGBLÄTTER... WER HAT DEN MANN EINGEBÜRGERT«.[30]

In vidim, kako moji slovenski rojaki strežejo policajem v roke.

In sprevidim, kako ga je lahko sama izprijenost — človeka, ki spravlja na kup. In človeka, ki ga je sam pohlep po naslovu... »NAJ VARNO IN SLEVASTO V MIRU ŽIVIM«, tako je dragi Branko Rudolf, da ne bo kaj narobe, ko bojo leta zbrana, da bo še zadostovalo za višjega — svetnika.

In me je sram... In mi je žal zaradi socializma, lepih sanj, ki so se razblinile, preden je napočil zor, kajti »narodno vprašanje Slovencev je vprašanje naprednih socialističnih sil Avstrije«, zato »mirna Koroška«, zato vsi v stranko socialistov, »ICH HABE ES WIEDERHOLT BEDAUERT, DASS DIE MINDERHEIT SELBST KEINEN EINHEITLICHEN STANDPUNKT IN DIESER FRAGE BISHER EINZUNEHMEN VERMOCHTE ...«[31], pa je podpisal odredbo in z njo odpravil dvojezično šolo... Ne vekaj, mati socializirana, zdaj boš trgovala, prodajala in kupovala... v dobrih sosedskih odnosih...

In ne vem, kam s svojimi socialističnimi načeli... in zakaj mi ne dajo vizuma za deželo, ki sem ji pošteno služil...

In se spomnim, da mi ga že pred leti nekoč niso dali, ker sem jim bil prereakcionaren. Ironija življenja — zdaj sem jim prekomunističen, OBOJIM varuhom javne varnosti, tostran Karavank — in onstran, rusko nevaren... In vendar samo človek, ki ga pač zbode, ko vidi neumnost ali krivico, človek, ki ne upošteva razmer«, NOREC NA SVOJ RAČUN...

In stojim preplašen pred štirimi sodniki upravnega sodišča, vsi so v škrlatnih talarjih, v dvorcu s štukaturnim stropom in se tresem za državljanstvo, ki mi ga jemljejo, da bi me izgnali... IN VIER JAHREN ZWEIUNDDREISSIGMAL DIE JUGOSLAWISCH—ÖSTERREICHISCHE GRENZE ÜBERSCHRITTEN... WAS MAG ER DORT WOHL GETAN HABEN...[32]

In vidim uradnika notranjega ministrstva s tolstim aktom mojih političnih »prestopkov«, zraslih na varnostni direkciji.

DOL JE Z MENOJ — DOL JE Z MENOJ! votlo razbija in boli v moji glavi ritem Beethovnove 5. simfonije v c-molu, črni ritem USODE, drsenja nizdol, nizdol v pogubo...

JEMAND MUSSTE JOSEF K. VERLEUMDET HABEN...[33]

C'est la vie,[34] piši me nekam tako življenje, ki sploh ni življenje, ki dokazano nima čisto nič opraviti z življenjem, zamižim in se zažmem v blazino, da bi pregnal od postelje vse brezzobe penaste čeljusti, ki režijo vame in lajajo z vseh strani, z vseh prebujenih podob mojega spomina. Obrnem se s hrbta na bok. Zdaj nimam več stropne luči pred očmi, marveč zid, in že se me polašča ugoden občutek, da se vsa strupena režala tiho oddaljujejo, da se glasovi ločujejo od čeljusti in se v prostoru osvobajajo, da pojmi niso več vezani na zloge in stavke, da glasovi nimajo nikakršne teže več, skratka potisnjen sem na tisti skrajni rob zavesti, s katerega se človek neslišno in neopazno prevali v spanec. Tedaj pa me sunkovito stisne pri srcu in kakor v tisočerih žarometih zagledam živo pred seboj meniško trdi bledi obraz šefa deželnega šolstva »für Sie ist keine Stelle frei«,[35] in po dolgem hodniku pt slopja deželne vlade za kakor odmev odbija od sten »keine Stelle... keine Stelle... keine Stelle...« in votlo doni in me postopoma spravlja spet k popolni budni zavesti, da široko razprem oči in se zazijam v brezupno prazni zid svoje sobe... In se spet pogrezam vase in zdihujem s pesnikom »o domovina, ti si kakor vlačuga,« in pojem s koroškim pevcem »zapuščen sem, zapuščen kakor kamen na cesti«, kakor je bil on, veliki pevec, dokler ni slekel slovenske suknje...

In se vidim spet na ulici, kako lovim inštrukcije, kako mi je sitno predstavljati se, povedati da sem profesor — »in welcher Schule unterrichten Sie denn?«[36] — In vidim, kako plahni zaupanje v očeh dijakove matere, češ kaj pa, če je navaden šarlatan, dandanes je vse mogoče, saj je stalo v časopisu, da je neki lopov štirinajst dni pri nekih nunah maše bral in denar zbiral za dobre namene, ko pa se mu je napovedal za inšpekcijo škofov vikar, jo je ponoči pobrisal, nune pa so bile brez maše...

In ne vem, kako bi ga držal, pankrta bogatega, njegov oče ima tristo postelj v Porečah, jaz pa otroke brez čevljev, ne vem, kako bi balansiral, da mi bo lepo visel med zadostno in nezadostno, ko je pa tako neznansko nepreračunljiv, tako kaznivo razstresen... No, ga je pa le položil kraj šolskega leta kolega v latinščini, bodi zahvaljen za to dobroto, Deo gratias, prijatelj neznani, tako bo kak krajcar tudi v počitnicah, v »mrtvi sezoni, zdaj je v šestem razredu, še dve leti do mature, še celi dve leti bom poštrunkal enkrat na mesec da ga ne bi naučil za trojko in bi mi potem izfrčal — zlato kravico.

In Bolgarka na trgu... aprila je obljubila, da bo imela že nekaj svoje zelenjave na prodaj, tedaj pa mi bo dala prodajati po tri ure vsako jutro... za kosilo bo... zelenjava pa povrhu, vitamini za otroke, bledi so in drobni, to bo od kletnega stanovanja, od vlage in prepiha...

In se vidim, kako hitim v sanatorij, enajst je že, tam so s kosilom točni, če zamudiš deset minut, se lahko obrišeš pod nosom, ker so ostanke že pospravili, tudi v drugem razredu... kakšna sreča, da je še kje na svetu kapitalizem, kjer imajo vpeljane še druge razrede, zlasti v bolnišnicah ... v mrtvašnicah to ni tako pomembno... prijatelj leži sam v sobi.., koleno, in čisto malo vročine, ravno toliko, da mu kosilo ne diši, samo želja ga, pojej vse, saj plača zavarovalnica, drugače bojo pa v kuhinji pospravili, škoda bi bilo...' In ima prav, kosila so izvrstna, nune kuhajo z ljubeznijo in začinjajo z vdanostjo in potrpežljivostjo... in kako diskretno ti vsakokrat odplahuta usmiljenka strežnica — s pladnjem v naročju in komaj zaznavnim smehom na toplih licih 'Gott segne's, Her Doktor...'[37], kakor gejša v čajnici, se mi malo nespodobno vsiljuje primerjava iz knjig o Daljnem vzhodu, in 'vse ženske bi morale pred vstopom v zakon biti nune', me obide reformna misel, potem ko zgine za durmi bolniške sobe njeno košato črno maksi krilo in se z užitkom spravim najprej nad juho in potem hitro hitro nad meso in prikuho... Posladek pustim v miru, morda bo le zmikal prijatelja, da ga bo zaužil s sokom ali kislo vodo... On pa 'kar pečivo tudi pospravi-pojej že, lepo te prosim, saj plača zavarovalnica, škoda bi bilo...'

Topel je njegov glas kakor topla voda v lavorju, ki vtikaš vanjo prezeble noge, toliko da ne udarim v jok, tako sem ginjen nad blago polnoto trebuha... Želim ti zdravja prijatelj, vendar ne prehitro, vsaj kaka dva meseca še zdrži tako lepo v postelji, brez hudih bolečin seveda, s skromno vročinico... Tja do oktobra vsaj, ko bo spet honorar pri redakciji, saj ne bo masten, a za branjevca bo, za dolg, pa za zdravila ženi...

Kaj pa zdaj počenjam, sprašuješ... Nič in vse, kakor pride in kar pride. Svoboden ptič, svoboden za odstrel... Avstrijska liga za človekove pravice mi je včeraj odgovorila... Prav si imel, nič. Pravico delati ima vsak državljan, ni pa ustavno zagotovljena pravica do dela, FREI MARKTWIRTSCHAFT,[38] Churchill je dejal, da je zahodna demokracija najslabša, ki si jo je mogoče misliti, da pa boljše ne pozna. Jaz pravim, da so vse slabe, na vzhodu in na zahodu, za ljudi, ki z glavo mislijo in ne ubogajo 'na vsak ukaz', In vse dobre — za kimavce. Kdor pa ne zna kimati, naj se nikomur ne pritožuje.

Avtomobilček imam, 'darilo Hruščova', Bog mu daj zdravje, majčken je in rdeč kakor velikonočna pisanka... Kriptotaksi za Klagenfurter Unterwelt...[39] polovična tarifa... telefonsko dosegljiv podnevi in ponoči, za prevažanje hrepenečih src in alkoholiziranih mrtvakov. Zakaj polovična tarifa, vprašaš? Zaradi izgube časa, ko vstopajo in izstopajo, saj bi bil zanj potreben še obuvač — za vstopanje, taka miniaturna izdaja avta ti je! Zaslužek? Nekaj se nabere... za sproti. Shujšan da sem videti? To je od ponočevanja... od telefona opolnoči... in od premraženosti, od čakanja v tem puhelju... ure in ure... in od zalezovanja klfeljcev, ki vohljajo za mano v trdni veri, da sem 'velika riba' med agenti tega sveta. 'Naš ni', 'naš tudi ne' so jim že kdaj zagotovili moji 'levičarski' in 'desničarski' rojaki, 'mi si roke umijemo, da ne bo kake pomote', 'WOVON LEBT EIGENTLICH DER MANN,[40] saj nima službe, zdaj, z avtomobilčkom, sem jim šele resnično zanimiv...

Kako? Menda se šališ? Še prelata naj prosim za posredovanje pri ministru? Že kdaj je bil naprošen... Nič, vprašal je, V KATERO CERKEV DA HODIM... in v katero cerkev moji otroci... Kaj se pravi nemogoče! Dobesedno tako, V KATERO CERKEV DA HODIM. Kaj hočeš s tem! Vem, da jih je Jezus po cestah pobiral, pa to je bilo že kdaj... Vem da jih je iz templja podil, vem za farizeja in cestninarja, za opomine in obljube knjige vseh knjig, vem pa tudi za družbenopolitično uporabnost slovenskega koroškega katolicizma, za tisti stari klerikalizem, ki se je v slovenskem prostoru končno ujedel, se v komunizmu prekalil v čisto krščanstvo, ki pa na Koroškem še kar nekje poganja in kar srčno cveti... Zato velja tu še tista zadnja beseda — OBLAST — Poklekni predme in me moli... Če nisi z menoj, s prelatom, si proti meni.

Da pretiravam, meniš? Srečen jaz, če bi bila ta beseda pretirana! Toda take izjave so preresne narave, da bi si jih smel kdorkoli izmišljati. Kaj ne veš, da je kancler Seipel, tudi prelat, dal streljati na dunajske delavce, ko so vpili, da nimajo dela, da nimajo kruha? In temu Seiplu je bil naš prelat osebni spovednik...

In vidim, kako prihuljeno lezem dol po stopnicah sanatorija, da me ne bi kje zagledal dr. S., sošolec iz gimnazije, Oberarzt, ki ima tu mnogo pacientov, pa nimam sreče, da se ne bi srečala in mi ne bi bilo treba izjaviti ničesar, 'nein, leider, noch keine Anstellung'[41] tebi je lažje, tvoj poklic ima v vsaki službi veljavo, mi filozofi pa...' Že v gimnaziji je 'upošteval razmere', 'MAN SOLL SICH NACH DER DECKE STRECKEN'[42] — je bilo njegovo geslo že tedaj in prepričan sem, da bo kmalu primarij, strankino knjižico ima rdečo, pri 'Katoliških možeh' je v deželnem zboru, pri Landsmannschaftu pa poje v moškem zboru GRENZWACHT. In ko sva se srečala v Cafe am Platz in je bil v družbi kolegov zdravnikov iz bolnišnice, je zardel ko kmečka nevesta, ko me je videl... Jaz pa po njem s svojo 'načelnostjo' — po slovensko, 'KAKO TI KAJ GRE, PRIJATELJ' in tako naprej — kar se pač tako reče pri takem srečanju po nekaj letih, dokler ne zine eden od njegovih tovarišev 'WAS, DU KANNST AUCH SLOWENISCH!'[43] in drugi 'WARUM HAST DU UNS DAS NIE GESAGT?'...[44] Potem ga izpustim iz klešč, ker se bojim, da se bo od sramu pogreznil v tla. Mislim, da mi nikoli ni odpustil tega nasilnega narodnega stripteasa, zato mi je zdaj — tu na stopnišču sanatorija — toliko bolj sitno... Na srečo ga pokliče sestra k nekemu bolniku, jaz pa jo pocedim — z vročo glavo — kakor kak zmikavt proti izhodu ...

In se vidim spet na celovških ulicah, kako pohajkujem in se zatekam, zlomljen in zgubljen, iz krčme v krčmo — med zdaj že znane obraze, izpite in kuštrave, bohemske in pocestne, skratka med 'družbeni odpad', potem v prizateljev atelje, v barako k zapitemu dobremu Francu K. 'Bog Kranjca nikoli ne zapusti', ki je pustil violino, tisto, ki je kolikokrat pela v Ljubljanski OPERI — in začel slikati, da 'olja in akvarele 'RUSSENGRABEN' na zahodu Celovca' 'vigredi bom že razstavljal v Poklicnem združenju avstrijskih slikarjev, nimaš nič slivovke s seboj, slika koroška?!' November je, hladnota leze iz vseh špranj strojenega opaža — in mokrota. Nikjer kake pečice, da bi v njej tlelo toplo upanje. Franc K., višnjevo rdeč zabuhel obraz, rokavniki, iz domače volne spleteni, segajo čez zapestje. Na stolu pred slikarskim stojalom prijatelj Rado, slovenski koroški rojak, tudi izgubljenec, naplavljenec, gospodarske konjunkture, živ umorjenec: ubili so mu dušo, zdaj čuti samo še telesne bolečine. Sedem razredov celovške gimnazije, vendar brez vojnega zrelostnega spričevala. Štiri leta fronte. Doštudiral je slavistiko v Ljubljani in bil deset let profesor jugoslovanske gimnazije. Potem se je vrnil domov na Koroško in prosil

(Nadalj. na 10. str.)

(Nadaljevanje z 9. strani)

za namestitev. Strmi pogledi, 'vložite papirje'. Potem odgovor v dveh stavkih 'če hočete namestitev, morate najprej opraviti maturo na avstrijski gimnaziji. Ljubljanska ne velja, treba jo je nostrificirati...' Radu se je stisnilo srce, 'saj to ni mogoče', po neprespani noči pa se je le začel pripravljati za diferencialne izpite in nastopil. Pa ga je izpitna komisija vrgla. V isti šoli, iz katere so ga bili vpoklicali kot sedmošolca v nemško vojsko. V zgodovini... Zaradi sestre Marjete Maultascheve, ki ki ji ni vedel imena, pa zaradi A. J. P. Taylorja, po katerem je skušal razložiti 1848. leto. Prvi izpit v njegovem življenju, pri katerem je padel. To ga ga je strlo. Žena ga je prav zadnji trenutek še odvrnila od samomora, 'misli na otroka'! In je šla služit kruh v mestno likalnico. On pa ždi cele dneve pri zapitem Francu K., s koščeno glavo stisnjeno med pleča, v ohlapnem zelenem puloverju s črnimi in temnozelenimi lisami na udrtih licih, v očeh žalost sama in otopelo mirovanje... 'Servus, Janko...' 'Servus, Rado...' 'Bog Kranjca nikoli ne zapusti, vidiš, Janko, pošilja mi model zastonj, tako bom zdaj še portretiral tudi... Zakaj se, Rado, nisi vrnil iz Španije na Koroško, od generala Franca... Ali pa napisal vsak kak pamflitek o hudobni Titovi Jugoslaviji za celovške cajtenge? Lahko bi bil danes že čisto kaj drugega! Tako pa še učitelj na šoli nisi! Ti trpiš samo po svoji neumnosti...'

In se vidim na poti k Seplnu, ki ima samo eno nogo, srce pa celo 'schreib nur... Gesuch... Kriegsopferverband... Zuschu srente...'[45], od Seplna v redakcijo po petdesetak, iz redakcije v vilo pod Kreuzbergl učit črkovanja težko vzgojljivega Heinija, minimalna možganska prizadetost, dvajset šilingov na uro, tri ure skupaj, trikrat na teden... in spet na ulico kjer srečujem NARODOVE PREDSTAVNIKE, TOVARIŠE SOLNIKE — in jim z obrazov berem, 'CIGAV AGENT JE LE? Od česa le živi, družino ima, službe pa ne'.

In čujem, kako po ulici odmeva, votlo, pošastno — z vsakim mojim korakom — kakor v Kafkovem Procesu — 'AGENT... AGENT... AGENT ... ČIGAV AGENT?'

In poslušam, kako mi v srcu pljuska in slepo buta od stene bridkosti, kako ne najde izhoda in počasi trdi v njem in kamni, da se stiska ubogo srce...

In čujem spet blagi prijateljev glas iz sanatorija in vidim njegova dobrotniško prizadeta okrogla lica in njegove zalite komolce, uprte v vzdignjeno zglavje, ko pogledujejo iz širokih rokavov bele spalne srajce, obrobljene z rožnatimi bordurami. Doktor psihologije je in se spozna na take reči, zato rad pomodruje: 'Požvižgaj se vendar na vse obregovanje! Poslušaj me, razložim ti ta pojav znanstveno... psihologija ga imenuje projekcijo — svoje lastne slabosti projecira človek v sočloveka in jih v njem preganja s takšnim besom, kakršen je potreben za iztrebljanje hudiča. Ta bes pač raste iz človekove temne slutnje, da sam nima čiste vesti...' Vem, razumem, dragi doktor, vem kako vpije tat, medtem ko beži. PRIMITE TATU! Zahvaljen, prijatelj, za znanstveno razlago, toda s spoznanji, pa naj so znanstvena ali ne, človek tudi ne nasiti družine. Za hrano in obleko je treba denarja, brez dela pa denarja ni, če nisi ničesar podedoval ali ukral... In kaj neki zna tak profesor, če mu odvzamejo šolarje ali pa mu jih sploh ne dajo? Naj ga imajo ljudje za še tako učenega, zunaj svoje šole je ponavadi prava družbena ničla, potreben podpore za onemogle... Če ni s kmetov doma. Takšen vsaj nastiljati zna in živini pokladati.

In vidim veljavnega narodnega prvaka, očeta naroda tako rekoč, in ga čujem, kakor da mi je šele pravkar dopovedoval, ti si to, kar imenujemo Nemci EIN POLITISCHES RINDVIEH..." In gledam njegov od globokih brazd razorani obraz, nagnjen nad žganje, in se čudim... in se delam nevednega, tam pred njim, nebogljenega, neizkušenega, čeprav se še kako temeljito zavedam, da ima prav, prav z vsako svojo besedo. In samega sebe ne razumem, zakaj mu nisem že davno zaupal in verjel, saj je bil vse svoje življenje ugleden politik, ki je po usodnem 10. oktobru zmeraj in povsod vedel za zlato sredino, za izhod v sili — in si sprašujem vest, ali morda le nisem čisto pri pravi, da za to zadevam ob vsakogar in vse... Morda zamenjujem nepodkupljivost, pokončnost in neustrašenost z neuvidevnostjo, nerazsodnostjo in nestrpnostjo? Morda sem samo srborit za vsako ceno, ako mi spodleti, takoj spet v svetlobi žarometov — samovšečen mučenik, samo da zmeraj drugačen kot drugi? Slovanski masohist, ki mora trpeti, ker drugače srečen ni? Ki se uresničuje samo v najstrahotnejših mukah? Torej bolan...? Ali pa se razlikujeva — oče naroda in jaz — v bistvu samem, v poimenovanju stvari, v tem, na kaj kateri pomisli, kadar čuje ali reče SVOBODA, PRAVICA, BOJ ZA ENAKOPRAVNOST SLOVENCEV NA KOROŠKEM, saj ni treba šele odkrivati, da ravno imena, pojmi razdvajajo ljudi in jim onemogočajo zbliževanje, spajanje.

Zato pač rešujem pred njim svoj vprašljivi ugled. 'Politično tele je resda prepovedana komična figura, da bi se razjokal nad njo, vendar tega mi pa ne boš oporekal, da je teletina še zmeraj laže prebavljiva kot SVININA!'

In ne razumem, zakaj si nisem maral že davno priznati, da se narodni prvaki požvižgajo na filizofske aforizme... In se imam za resničnega mučenika naprednega mišljenja in že kar s slastjo sprejemam brce z vseh strani in zavestno pestujem svojo tegobo, trdno prepričan, da bo razvoj dal meni prav — prej ali slej... prej ali slej...

In me še ob spominu spreletava groza: vidim, kako legam k počitku v sebi razklan, z ubito dušo, pohojen, z nedopovedljivo grenkobo v prsih — večer za večerom — k počitku, ki ga po pravem nisem 'zaslužil'... kako onemogło si želim, da bi spal in spal in spal, da se noč nikoli več ne bi nehala, da se nikoli več ne bi prebudil iz spanca, ki prinese pozabo, blago, neslišno, na rahlih perutih sanj...

In se vidim, kako po sili zatiskam oči pred dnevom, ki raste za zagrnjenim oknom... strupeno mlečno, predirljivo, neizprosno. Trenutki pred sončnim vzhodom so zmeraj najbolj zavratni... bolj ko dan raste, bolj ko svetloba prodira v prostorček, naphan s knjigami in otroškim perilom, bolj ko zatiskam oči, ki se hočejo odpreti, bolj se me polašča kljuvajoči in razjedajoči strah pred nadaljnim življenjem... saj nimam ničesar na svetu, kar bi me vzdignilo iz postelje, nimam nobene službene dolžnosti, ki bi me vezala, nimam ne urnika ne rokovnika... Kako trpka in neznosna stvar je čas, če ga imaš preveč...

In vidim, kako se sam sebi zmeraj bolj gabim — takšen v najboljših moških letih, a brez dela, še sence ne kakšnega dela 'KEINE STELLE FREI, ICH LASSE IHRE FAMILIE VON DER POLIZEI ABFÜHREN, ICH BIN FÜR JENE VERANTWORTLICH, DIE IM DIENSTE STEHEN'[47], vtem ko drugi, ki znajo 'upoštevati razmere', ki znajo poklekati, ki vedo, kdaj, kje in pred kom je poklekanje koristno, pojejo svoj enoglasni TEDEUM za nadure, za moje ure, ki mi jih On ni namenil, 'sam je kriv, božja kazen', 'sam si je nakopal policijo na vrat', in jih vidim — hrčke, kako polnijo svoje temne shrambe... In vidim sebe, kako rad bi jim rekel, 'bogžegnaj', vendar šele tedaj, ko bi sedel z njimi pri mizi...

Beži, beži, odganjam nadležne podobe kakor komarje in rinem globlje pod toplo odejo, da bi si ogrel hladne komolce...

Skrbi zase, pa boš deležen miru, blaginje in še spoštovanja povrhu... ker boš deležen dobrih sosedskih odnosov. Občuduj sodobno politično arhitekturo — gradnjo visokih mostov. Ploskaj mostiščarjem v frakih in manšetah, tu in tam, in ne kaži s prstom na narod pod mostom! In pusti že pri miru vse Oberreiterce... Ribo uloviš samo na prvo vabo. Kaj pa zmore tvoja gola beseda, naj je znanstveno dokazljiva ali humanistična, v primeri z boljšim kruhom, z varnostjo množičnega heimatdienstovskega naslija 'od Šmohorja do Labota'? Ne bodi vendar otročji... Kaj ne vidiš okrog sebe, kako udobno in prijetno živijo tudi tvoji slovenski rojaki, ki strežejo ABSTRAKCIJI... 'Mi zahtevamo izpolnitev 7. člena...'

Petnajst let jo že zahtevajo, v dveh tednikih, zato 'merodajni avstrijski krogi' dobro vedo, da slovenske besede niso konji, ti pa... zakaj hočeš biti zmeraj kar KONKRETEN?

Trenutki pred odrešilnim spancem se vlečejo kakor hudo leto... Najraje bi vstal, se oblekel in zbežal domov, naj se vrag koplje v njihovi čudežni vodi in seda k mizi v jedilnici 'Mahlzeit, die Damen...'[48]

V kakšen prepad ste me potisnili, da zdaj vrtam in brskam po postajah svojega absurdnega križevega pota, da se sprašujem, ali ni sploh vse moje življenje ena sama velika zmota, ali bi se svet podrl, če bi jil bil prepustil svojo dušo, kajti za dušo jim končno gre... Saj Slovenci na Koroškem po vsej podobi nismo več zmožni tega, »da s temeljito in popolno negacijo tistega, kar so napravili iz nas, postanemo to, kar smo«, kakor pravi Sartre v uvodu k Fanonu ali Kocbek v Nemškem dnevniku. Saj ne bi bil ne prvi ne zadnji, ki je prodal to svojo slovensko dušo za ceno mirnega življenja, brez zaostalosti in zasmeha, za ceno družbenopolitične enakopravnosti za teh nekaj let, ki so človeku usojena na tem svetu...

In vendar ne verjamem, da bi bil TAKŠEN sploh kdaj deležen miru! Razjedal bi me in razjedal notranji nemir, studil bi se sam sebi, podoben nesposobnemu samomorilcu...

Kam sta me pahnili, meine Damen, da zaman iščem zdaj v sebi ravnotežja, da se zmeraj globlje vznemirjam, da še nikoli nisem sam sebe tako resnično občutil svojega klavrnega bivanja na koroški zemlji kakor zdaj in tu — v Badgasteinu — iz oživljenih podob tega filmskega traku... Ranjeni ponos se zdaj iz podzavesti bridko naceja v moje prsi, se razrašča v meni na vse strani in se pretaka v moje ožilje. Le kaj se bo izcimilo iz njega? Kaj bom izbrskal za jutrišnji dan? Kakšen bom jutri sedel k mizi?

Žive duše nimam, da bi me rešila iz skeleče zavozlanosti...

Pač, ERWINOVE besede ‚Pomoč pride iz človeka samega, MOČ JE POMOČ', treba bo potrpeti in tiha groza, ki so jo nagatile vame številne podobe mojega koroškega mizerera, me v mehkem objemu tople odeje počasi zapušča, bolečino spominov, ki je pravkar še živo tlela v meni, blaži zdaj PODOBA VSTAJENJA, velikonočno prežarjena s pravljično svetlobo, kakor da je nevidna roka za trenutek zamenjala črno-beli filmski trak mojih žalostnih spominov, da bi odvila nekaj barvnih posnetkov, polnih zlatega sonca, rdečih rož, zelene trave in nebesne sinjine, za ravnotežje trpinčenemu srcu, za radost, brez katere bi moralo končno umreti, za dokaz, da včasih res po sedmih letih vse prav pride, tudi vztrajnost v zaničevanem koroškem slovenstvu, v nedopovedljivi zapuščenosti:

zagledam namreč samega sebe na kamnitem hodniku celovškega Deželnega dvorca, pred visokimi belimi durmi, na njih črna tabla z belimi črkami

ERVIN PABST
wirklicher Hofrat
Direktor des Kontrollamtes der Landesregierung"

„...pojdi še k njemu, res je že mnogim pomagal... ubogaj me', mi zvenijo še zdaj v ušesih Verine besede. Tudi njej je pomagal z naročili in odkupom, ko ji je zbolel mož, sama pa svojih slik ni znala spraviti v denar. In se vidim na stolu pred njegovo pisalno mizo kakor pred spovednikom ‚ERZÄHLEN SIE NUR, ICH HABE ZEIT...'[49] in se zaziram v izklesano umerjenost njegovega plemenitega obaza, v dvoje toplih oči, ki za debelimi naočniki izžarevajo strogost do samega sebe in uvidevnost za bližnjika.

Iz Cerkve je izstopil že v dvajsetih letih, ko je videl, kaj počne prelat kancler Ignaz Seipel z avstrijskim delavstvom. Trilnštiridesetega leta je v varnostni službi preprečil ponovno izseljevanje koroških Slovencev v okolici Hodiš... Potem je reševal iz zaporov vsake sorte ‚Jeznega' koroškega pesnika Michaela Guttenbrunnerja

‚Als die Partisanen zum Kampfe aufbrachen
und die Freiheit ihre Morgensterne
im Dunkel der Wälder entzündete,
da rüsteten sich die Wüsten,
da griffen Wälder
mit grüner Kraft zu den Waffen.
Aber die Landsknechte und ihre Schreibknechte
sprachen nur von Banditen...'[50]

in priskrbel zakurjeno sobo in vsakdanji kruh demonsko skrivnostni izpovedovalki duševnega trpinčenja in telesnih bolečin Christini Lavantovi

‚Horch! das ist die leere Berrierschale,
halb aus Lehm noch, aber halb schon Stein,
und sie trommelt dir beim jedem Mahle
Hungerlieder zwischen Brot und Wein.'[51]

Dvainšestdesetega leta pa je zvrhano napolnil meni skodelo prosjakovo: kupil je moji družini streho nad glavo in ni miroval, dokler mi ni preskrbel učiteljske službe. Stopil je v moje življenje v trenutku, ko je bilo na prevesnici, da se tragično konča. ‚LASSEN SIE DAS, HERR PROFESSOR, ES IST MEINE MENSCHLICHE PFLICHT. LASSEN SIE DAS GEWISSEN EINES SOZIALISTEN AN IHNEN BERUHIGEN, ICH HABE KEINE KINDER...'[52]

Sedem let po tem pravljičnem srečanju so njegove oči ugasnile.

Ko smo ga njegovi varovanci in prijatelji spremljali na zadnji poti v Annabichlu, nas je bilo mnogo, mnogo. Pokopali smo očeta. Dobrega kakor kruh v miznici, kadar ga je premalo.

Kakor so oživljene podobe v teh najdaljši noči mojega življenja razporejajo zdaj v nekakšno ravnovesje, tako da me počasi mineva tisti grozotni občutek brezdomnosti; kakor sem izmučen in se

me loteva spanec in spet, vendarle odpiram oči in se zaziram v svetle kvadrate zagrnjenih oken. Moj dunajski tovariš je že davno legel in zdaj zadovoljno žaga, da poje žimnica pod njim. Na zdravje, ti smrčonska dunajska samozavest! Le od kod imajo ti prebivalci milijonskih mest to svojo arogantnost ... moč je povrhu še sodnik, o kazusu mojega naroda, o interevropski kolonizaciji, na Koroškem razglašeni za ‚naravno asimilacijo', katastrofalno nepoučen — in vendar s pripravljeno sodbo in obsodbo v žepu! Od kod ta samoumevnost, s katero je odložil ad acta nerešeno vprašanje slovenskih napisov na Koroškem? Od kot ta ošabnost? Iz zavesti, da je Dunajčanov skoraj toliko kakor vseh Slovencev skupaj? Morda, a to pa ne odloča, takšno zavest imajo lahko tudi stenice, muhe, uši ...

Le kako je mogoče, da samega sebe ne čuje, da se ne prebudi, usmerjam svoje misli drugam, na primer zdaj, ko je odrezal najglobljí, najkrepkejši glas smrčavske lestvice in je grgraje in daveč se odsekano zakrulil? Ne, po dveh, treh mirnih vdihih znova rahlo zapiska in kar nato tudi že zadrnjoha, da se bog usmili ... Zdaj štejem glasove na prste, dvanajst jih je, dodekafonist torej, pomislim ... Ne upam si ga dregniti v rebra, saj sam še besede ni črhnil, da je smrčon, ko sva se odpravljala k počitku prvi večer ... Bedim in preklinjam vse uprave vseh okrevališč tega sveta ... Za copate imajo skrb, za mirno noč prebolevnikov pa ne! Mar bi sparili smrčuhe posebej in mirne državljane posebej!

Nič kaj čudno, da sem drugi dan pri kosilu zaradi neprespane noči še posebno nataknjen in s pravo čutno naslado težko čakam na prvo priložnost, da bi s kako pikro zasolil juho vse trem nestrpnežem pri mizi.

»SIE SIND JA SCHON RICHTISCH BRAUN, HERR DOKTOR,«[54] občuduje in spravlja v zadrego Frau Burger mojega tovariša sodnika.

»JA WAS SOLL DANN ICH SAGEN, GNÄD'GE FRAU, IHR GESICHT LEUCHTET JA DIREKT VON BRAUNE!«[55] se sodnik znajde kakor maček.

»ICH BIN VOLLKOMMEN IHRER MEINUNG, SOSEHR ES MIR LEID TUT, FRAU BURGER UND HERR DOKTOR!«[56] bruhnem iz sebe in spet utihnem. (Rjava je vendar politična barva nacistov).

Tako, pomislim z zadoščenjem, zdaj je zunaj, da mi je le prišla na misel v pravem trenutku! Zdaj sem vama vrnil ... resda vljudno zvito v dvoumnost ... zato pa, upam, dovolj učinkovito.

Frau Burger me samo zbegano pogleda, gospod sodnik pa odpre usta, vendar glasu ni iz njih ... Vsaj dokler sedim jaz pri mizi.

Trinajsti april je, hkrati trinajsti dan mojega okrevanja. Tudi rojen sem trinajstega. Kaj naj storim, saj praznujem trojno nesrečen jubilej ...

Po Express stopim, na postajo, ta ima zmeraj horoskop ...

Človek, ki je odložil priučeno vero iz otroških let, se prav gotovo oklene česa drugega, da ne bi zgubil duševnega ravnovesja, in stika drugje za kakim žarkom, ki naj bi mu razsvetljeval ‚Afrike puščavo', ‚vsak človek v nekaj veruje', si dopovedujem za dobro voljo.

Kje je strelec? Tu si: »Ne dregajte v nevšečnosti, ki so vam jih drugi nakopali. Škoda za živce. V kratkem bo doživelo vaše srce sladko zmešnjavo.« No, kako pametno, da sem stopil po Express.

Popoldan zadnjega dne. Sedim v kotu temačne kavarne v bregu. Acha se vsa besna premetava in peni dol po skalovju pošastne globeli. V hotelu nasproti kavarne ji je bil prisluhnil nekoč Schubert in pomponiral Badgasteinsko simfonijo in pesem Domotožje, tako vsaj se postavlja badgasteinska občina na spominski plošči, vzidani v Straubingerjevo palačo. Seveda, zato je tu kava še za pet šilingov dražja kot drugje v Badgasteinu. Kjer tudi ni poceni.

Da, domotožje! Kako dobro te razumem, veliki mojster nemške pesmi!

Še štiri ure do odhoda mojega vlaka v Celovec.

Zaključujem svoje badgasteinske protokole. Nebo se je že ponoči povesnilo z vso dušljivo sivino na bahavo starinsko zidovje in v krivinaste ulice. Iz megle rahlo curlja in posamezne snežinke neodločno poplesujejo mimo kavarniškega okna v Acho.

Pri zadnjem kosilu v okrevališču sem povzročil pred dobro uro svoji arogantni tovarišiji pri mizi precejšen preplah. Morda mi očitajo zdaj celo škandal ... Porinil sem jim popisane pole pod nos in dejal kar se da hladno, čeprav sem v tistem trenutku občutil, kako trpko in mrzlo mi je spolzelo skozi misli:

»Meine Damen, gospod sodnik, lahko ste zadovoljni z menoj. Položili ste mi trdo kost na krožnik. Davil sem se z njo vse te dni, a zadavil se nisem ...? ‚Badgasteinski protokoli' se to imenuje. Brez strahu, prekrstil sem vas vse tri.

Škoda, da še ni honorarja zanje, zvrnili bi ga kozarček pri Fischerwirtu.«

Tako, Pa Mahlzeit, Frau Burger, Mahlzeit, Frau Oberreiter, in tudi vam Mahlzeit, gospod višji deželni sodni svetnik ...

Vstal sem, se kar se da dostojno priklonil, stopil preračunano mirno po pripravljeni kovček k steklenim vratom, se še enkrat obrnil, da bi jim pokimal, ali vsaj v slovo pomahal, a niso gledali za menoj. S sklonjenimi glavami so strmeli na krožnike pred seboj in pospravljali pecivo.

Ali se je kateremu od njih zaletelo, ne vem.

Pa saj je bila — kakor pri vsakem obroku — tudi zdaj steklenica vode na mizi in štirje poveznjeni kozarci okrog nje. Lahko so poplaknili.

Iz zvočnika se prav ta trenutek sliši radijsko vremensko poročilo:

IM SÜDEN ÖSTERREICHS SONNIG UND WARM. Zvonek smeh zapljuska v mojih prsih. Jug Avstrije — to je moja Koroška.

»Plačam,« kriknem neprimerno glasno, da bi priklical od kod natakarja. Potem samo še habidjere, in že bom zunaj na ulici ...

»Pridi, ljubi vlakec,« se zalotim pri tem, da se pogovarjam glasno sam s seboj.

Čisto rahlo se mi oglaša nekakšna vest, da sem jih morda le presurovo okrcal. Pa kaj, naj gredo k vragu!

Če že pojejo bilje mojemu ubogemu narodu, naj to počno sami med seboj!

Mene zdaj draži in rahlo omamlja samo še bližina tistega trenutka, ko se bo ropotaje pretipal moj vlak skozi pošastno dolgo črni Tauerntunnel in me bo v Malnitzu objelo z vso pomladno radostjo KOROŠKO SONCE.

Potem bom drsel k svojim ... proti vzhodu ... zmeraj niže ... zmeraj niže ... luči naproti, v blago toploto svoje koroške domovine, tja, kjer ne bom tako obupno zapuščen, tja, kjer živijo moji poniżani Slovenci ... Kajti nekoga moraš imeti rad.

Prevodi nemški stavkov

1. Me veseli, dober tek.
2. Kaj pravzaprav poučujete, gospod profesor?
3. Slovenščino in nemščino.
4. In latinščino.
5. Ja, kaj pravite, gospod profesor, tale stvar s Slovenci tam doli na Koroškem se bo tako in tako kmalu končala?
6. Čujte, gospod profesor, mislim, da bi se morali vaši ljudje končno že odločiti — za Avstrijo ali Slovenijo. Avstrija vendar skrbi za te ljudi, zato pa naj vsi govorijo nemški!
7. Se sline ni, da bi jo izpljunil.
8. Ali ste rajhovka ali Nemka zvezne republike, gospa Burger?
9. Danes nam pravijo zvezni Nemci, morali bi vam biti pravzaprav znani, gospod profesor.
10. Imate se torej za zvezno Nemko. To je huda zmota, gospa. Po svojem mišljenju ste še zmeraj rajhovka.
11. Zakaj?
12. Korošec, govori nemški!
13. Komur na Koroškem ni všeč, naj izgine čez Karavanke ... Ne maramo zdraharjev ... Želimo spravo ...
15. Kaj pravite, je to mogoče?
16. Da, da, je že res, kar profesor pravi, mi ne maramo o slovenščini nič slišati, mi imamo svoj koroški narodni ponos.
17. Potem smo na Dunaju pravzprav lahko veseli, da nas te stvari na Koroškem nič ne brigajo.
18. Dober tek!
19. Še dobro, da ne dežuje — bo pa menda ja lepo danes.
20. Meni pa življenje res nič ne prizanaša.
21. Iščimo mimo tega, kar nas loči, tisto, kar nas povezuje! Mimo Slovencev. Samo eno človeško dobo imamo časa. Kar pustimo, ti se bojo že sami pobili...
22. Mi se pa ne bomo utrudili in bomo zmeraj poudarjali, kaj bi radi: enotnost v enakopravni raznoterosti.
23. Vindiš (slovenski) je grdo, nemški lepo.
24. Molite raje, molite, politiko pa pustite pri miru! Kdo vam je prinesel »Koroškega Slovenca« v učilnico?
25. Na stopnišču je prepovedano govoriti, slovenski pa še sploh ... ker tega nihče ne razume ...
26. Ti vindišarski paglavec, ti, tako lahko tvoja babica moli.
27. Pa so prišli Srbi z juga ... z noži med zobmi ... in ubogi Koroščí so se morali dobro skriti.
28. Janez, daj obvezo, hitro ...
29. Ti se bodo tako in tako samo pobili, samo vprašanje časa je ...
30. Gospod profesor deli letake. Kdo mu je dal državljanstvo?
31. Ponovno sem obžaloval, da manjšina doslej ni znala ustvariti enotnega stališča o tem vprašanju.
32. V štirih letih dvaintridesetkrat prestopil jugoslovansko-avstrijsko mejo ... Le kaj je počel tam?
33. Nekdo je ovadil Jožefa K. (Kafkov »Proces«).
34. Tako je življenje.
35. Za vas nimamo službenega mesta.
36. V kateri šoli poučujete?
37. Bogžegnaj, gospod doktor.
38. Svobodno tržno gospodarstvo
39. Celovško podzemlje.
40. Od česa pravzaprav živi ta človek?
41. Ne, na žalost, še nimam službe.
42. Stegni noge samo tako daleč, do koder sega odeja.
43. Kaj, tudi ti znaš slovenski?
44. Zakaj nam nisi tega nikoli povedal?
45. Le napiši prošnjo za dodatno podporo pri zvezi vojnih žrtev.
46. Politično tele.
47. Ni praznega mesta, poklical bom policijo, da bo odgnala vašo družino. Odgovarjam samo za tiste, ki imajo službo.
48. Dober tek, dame.
49. Dvorni svetnik, direktor kontrolnega urada deželne vlade.
50. Kar pripovedujte, imam čas za vas.
51. Ko so šli partizani v boj
in je svoboda prižgala jutranje zvezde
v temnih gozdovih,
so se vzdigale puščave
in so segli po orožju gozdovi z zeleno silo.
Toda lancknehti in njihovi pisarji
so jih zmerjali z banditi.
52. Čuj! To je prosjakova prazna skodela,
pol iz gline še in pol že kamen,
bobni pri vsaki jedi
pesmi ti gladu med kruh in vino.
53. Pustite to, gospod profesor, to je moja človeška dolžnost. Dovolite, da pomirim s tem, kar storim za vas, svojo vest kot socialist, saj nimam otrok ...
45. Vi ste vendar že resnično rjavi, gospod doktor!
55. Kaj pa naj jaz rečem, milostljiva gospa, vaš obraz se že kar sveti, tako je rjav.
56. Popolnoma se strinjam z vami, čeprav mi je žal, gospa Burger in gospod doktor!

Miha Klinar

Razmišljanje

Pesem?
Srce
in jedka misel.
Ptica
in puščica
oboje hkrati:
ptica, ki jo
že jutranje nebo
in svit, ki
utaplja zvezde,
ranita do pesmi,
in puščica
na tetivi časa
pripravljena
da se vsak hip
izproži
naperjena
v krivico
in zlaganost
ptica
in puščica
pesnik-človek,
ki ne sme molčati
ne rabiti komolcev
ne upogibati kolen
ne hrbtenice,
četudi bi imel
zastran tega težave
s kruhom
in birokrati.

(1962)

Valentin Cundrič

soneti za marijo

1.

slednje skale mesa
prebode perut oblačil
ko padajo na tla
čez belo skril

zazidaš las za lasom
kot da nisi: čred nog čred rok
nisi zazidal: kos časom
pohajajo okrog

zazidaš sluh in vid
kot da nisi: svojih mejašev
nisi zazidal: ti sam boš zid
pod nebom očenašev

ob nogah sirote
okruški jokajoče zmote

2.

okruški jokajoče zmote
ujeti na bodalo tamarisk
zlata usta: usta iz dobrote
pačijo v veseli vrisk

zazidaš prah ramen
kot da nisi: šiber luči
nisi zazidal: leden
pršič ti cvre oči

zazidaš prah kolen
kot da da nisi: oljčnic dneva
nisi zazidal: in boš plen
zveličavnejšega gneva

kamni besede kamni mesa
niso ognjišče srca

3.

niso ognjišče srca
izprani pragi žalostink
popusti jih molj dežja snega
kot vsako svojih pomladanskih krink

zazidaš kroglice krvi
kot da nisi: meduze žil
nisi zazidal: s svojo glavo preži
na spol ki bóde gnil

zazidaš zadnji zob
kot da nisi: vseh označenih kletk
nisi zazidal: v njih job
plete šibo spletk

ne prihajajo pote
enojambrnice dobrote

4.

enojambrnice dobrote
obgrizejo čekani besed
ovohajo vse hišne kote
puščajo za sabo sled

zazidaš drob glasu
kot da nisi: njegovih oblek
nisi zazidal: polno naročje smradu
in spiralasti jek

zazidaš kost besed
kot da nisi: zibke čutil
nisi zazidal: koliko čred
se spet pase po jarkih postil

zamenjal bi vsak dan
temensko kost za tulipan

5.

temensko kost za tulipan
z grčami popisano kako
obesiš si na tatrman
ko pluješ skoz telo

zazidaš svoje oglje svoj pepel
kot da nisi: rojstnega dne
nisi zazidal: kakor plevel
obrašča tvoje cvileče srce

zazidaš strop in tla
kot da nisi: nobenega skeleta
nisi zazidal: nebo grgra in svet grgra
grgrajo duše hropejo leta

izdiraš si iz perutnic
iver lazi za iveri resnic

6.

iver laži za iveri resnic
in prideš z besede na zlog
in čepiš sredi ptic golic
kot skomina kakor zlog

poskakujoča telesa otrok
v jaspisu zrelih njiv
to je ena plamenečih vlog
ko je človek milostljiv

obvisiš v zanki izbojevane veličine
sam svoja zemlja svoja os
o v lepe gofrove ruševine
zavlečeš si svoj voz

ko si dozorel in obran
zastaviš tudi srčno stran

7.

zastaviš tudi srčno stran
oporoko popkovino
kajti rad bi bil postlan
za kruh in vino

pa nisi celica za drevo
ne rasteš vnebogled
če že obrodiš kot noj pero
ptic ne bo še na spregled

kosti neba štrleče z obzorja
te pribijajo v gnilobo
dnevi so premehka skorja
čez grenkobo

dvigaš do upadlih lic
albume dolžnosti in pravic

8.

albume dolžnosti in pravic
napišeš si iz žive gline
zdaj tisoč je zdaj sto vrstic
na repini sveta in zgodovine

mrtva tipka je nož v besedo
mrtev človek je izdaja
smrt je val čez zasedo
čas ki prihaja

ročaj si nepomembnosti: ročaj
ko bi bil vsaj rezilo
oblegaš ščip in mlaj
in zarežeš v svojo žilo

pod culami krvi
misliti in vedeti sprhni

9.

misliti in vedeti sprhni
v gluhi rog se seli
ambra kafra rok oči
in se telo pobeli

kdor te vrže dobi: neizprosnost
drži te za pecelj za rožo
boli te besednost mesnatost in kostnost
to troje prevlečeno s kožo

ti: nekaj na dveh nogah
nekaj med dvema stoloma
vse obhodiš kakor strah
samo ne telesa lastnega

da je dovolj hudo
ambrovo drevo podro

10.

ambrovo drevo podro
napadajo ga s strupniki
s tavride na tavrido pojo
na tvoji besedah zakupniki

živiš bajko na zrnu graha
in zanjo ni treba glasov
saj pritečejo do zapaha
izcedki iz debla vej in listov dnov

človeško deblo in človeške veje
kapljale so na tla od gorečih sveč
kapljale iz žlez časa in iz preje
nesmisla: kot izpljunek kakor seč

lubje dobe zogleni
rožni venec čutov se stopi

11.

rožni venec čutov se stopi
v prikritih prikvartopirjenih metrih
kukavičje jajce se izvali
v navitih našopirjenih metrih

zbogom in mojbog si rečeš
a kamor prideš povsod si že bil
v pečatih daljav si dušo opečeš
in je tvoj korak še bolj jezljiv

ni te v draži žena ki se umivajo
v kadeh podnetene strasti
iz nobenega običaja dežele te ne prelivajo
v kaj novega: brez kože in kosti

ko razdenejo telo
ikono duše snamejo

12.

ikono duše snamejo
oderejo s tebe hermelin
in če te prijateljsko objamejo
si zanje le en klin

gnil boš stoje ob mizi krvosesa
gnil v kasiopeji korenin
in boš poganjal zibko drevesa
trpek okus ima zločin

naj krikne trudni pav mesa
naj krikne v zadnjem sloju
naj se zašibi pod cepiči duha
naj krikne v razkroju in razploju

kako naj sije v dom železni
jaspis upanja ljubezni

13.

jaspis upanja ljubezni
presije sluzasto polnoč
na vseh ki združijo se trezni
popoka mavrični obroč

sok združitev pušča v času
težko odstranljive madeže
če se iščeš se ne iščeš v okrasu
potaknili so te v gnile sadeže

kakšna je človekova korist
če žene do konca ta obred
človek je listptič ptičlist
drug drugemu obed

»z vami mir« oprezni
ostružek je dvorezni

14.

ostružek je dvorezni
padel v krpo smeri
v krpo upanja ljubezni
ki si jo mečemo v oči

v blaznečih kretnjah deklet
si - ješ iz plamenov večerne tišine
gost na podu mrhovine
izgubiš za sabo sled

v tvojih prstih čreva vetrov
v tvojih ustih čreva besed
iz njih se bo dvignil netopir glasov
ki bo zasenčil vsako ped

in bo zasegla rja
slednje skale mesa

magistrale

slednje skale mesa
okruški jokajoče zmote
niso ognjišče srca
enojambrnice dobrote

temensko kost za tulipan
iver laži za iveri resnic
zastaviš tudi srčno stran
albume dolžnosti in pravic

misliti in vedeti sprhni
ambrovo drevo podro
rožni venec čutov se stopi
ikono duše snamejo

jaspis upanja ljubezni
ostružek je dvorezni

Miha Klinar

Balada o molku

Z goro upov
sedel sem
v ponujeni fotelj
brezposelni poet,
razložil
svoj problem.

Ponižno čakam.
Čakam na besedo
in gledam rože
v vazi
odtrgane
od korenin.

Že jutri
morda bodo se osule
brez tožbe in plodu
v brezplodno smrt.

Morda sem taka roža
tudi sam, ko se ta hip
osipam nem
v molk gluhih sten.

Čakam na besedo
in strmim
v praznino
sključen pod bremenom
brezupnih let.

Molk gluhih sten
(bogvečekolikič?)
s svinčeno težo
pritiska me v fotelj
in me drobi.

Poznam ta molk,
brenčeč v ušesih
kot nadležna muha,
ki krog lestenca
v neutrudnih krogih
orje zrak —
molk, ki brenči,
in molk, ki bije
v senca
trdó
kot s kladivom
kovaškim
udarjajoč.

Poznam ta molk,
ki neprestano
udarja mi
nesrečni telegram
na trak krvi —
poznam ta molk,
kako bobni
po žilah
iz možgan
v srce.

In molk poznam
na vzvišenih foteljih,
prikrito privoščljiv
s pogledom v tla.
Poznam ta molk,
ki hlini ti sočutje
potuhnjeno
kot krvoločni volk.

Poznam ta molk
z zlaganim humanizmom,
občutljivim le
za lastni žep
in svoj fotelj.
Poznam ta molk,
skrtačen kot preproga
in žaljiv.
Poznam ta molk,
žaljiv, zanikujoč prezir
do tebe, ki bi rad
z ljudmi gradil
in ne uničeval.
Poznam ta molk.
human kot rabelj,
ki z roko ti
ponuja cigareto,
a z drugo
vrže
zanko
ti na vrat.

(1958)